

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΓΗ

ΟΥΕΡΓΙΔΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΕΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΘΛΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

18394

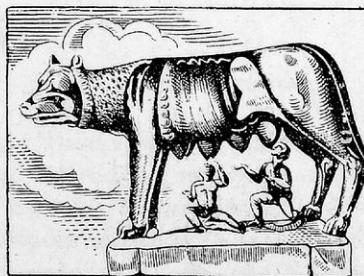

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

Ficus

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος του Οὐεργίλιου

Ο Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἢ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π. Χ. εἰς τὰς Ἀνδεῖς, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικάς, κτηνοτροφικάς καὶ μελισσοκομικάς ἔργασίας του ἀπέστειλε τὸν νιόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἑτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδευσιν. Ἐν Κρεμώνῃ ὁ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρυτέρας σπουδᾶς. Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὄνομαστῷ φητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίω, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίᾳν καίσιν ἡσθάνετο πρὸς τὴν φητορικήν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἀνδεῖς ἤσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιημάτια, **Κατὰ Λεπτὸν** (Catalepton) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σφρόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια διάλιγα εἶναι ἔκεινα τῶν διποίων ἀνατίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν κυκλὸν τῶν ἀριστών κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοϊντιλίου Ούάρου καὶ ὅλων, οἵτινες ἤξιοῦντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἀνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π. Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π. Χ. ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἀγροὺς τῆς Κρεμώνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐξήρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως ὅλως καὶ κατ' ἰδίαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἀγροὺς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἀλλ’ ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π. Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὁριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ’ ὁ Ὁκταβιανὸς εὐνοϊκῶτατα διακείμενος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τοῦ Μακρήνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π. Χ. ἀπογωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π. Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιγγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὅποια ὥμιλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὅποιον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπός του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὑρίσκει τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἡλιάσεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἡθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρινδήσιον ἀπέθανε μετ’ ὀλίγον τῇ 22^η Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ ὄστα του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἔξης διστίχου, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του:

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή : ἡ Μάντουα μὲ ἐγένενησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφήραπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βοσκάς (βουκολικὰ ποιήματα), ἀγροὺς (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βούκολικά. Μετά τὰ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἔργον τοῦ Οὐεργίλιου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν (41 - 39 π. Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀστινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ δύοια συνήθως Ἐκλογαί (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὄποιου ηγχαριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὑρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικὰ δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεγειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαιτῶν ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βούκολικά ἐποίησε τὰ **Γεωργικά** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἔργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὄποιων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π. Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ δοφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον ("Ἐργα καὶ Ἡ μέρα"), Ἀλλὰ τὴν ὅλην, τὴν δύοιαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἄριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρήτιου, Κάτωνος, Οὐάρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἴδεις ἐλάμπουνε καὶ μὲ τόσην κομψότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

Η Αἰνειάς. Ἀπὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἅμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἐθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικήν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲ μύθους καὶ ἴστορι-
κὰς παραδόσεις. 'Εξ ἀλλού ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν
εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο
εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἢν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι
ἥρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποιήσιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντά
εἰς τὰ ἄλλα ἔκ τῆς Ἐλλάδος λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς
'Ἐλληνικῆς φιλολογίας. 'Αλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των
ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς 'Ἐλληνας, ἄλλοι δὲ εἶναι χρο-
νογράφοι ἀπλοῖ καὶ ἀτεχνοὶ παρουσιάζοντες ἔργα θελγήτρου καὶ χά-
ριτος ἄκμοιρα· εἰς τὸν Οὐδεργίλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν
δάφνην τῆς ἐπικής ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ
τὴν ἐποποίησαν τὴν μυθολογικήν μὲ τὴν ἴστορικήν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος
ἐθνικόν. 'Η Αἰνείας, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα,
μὲ τὸ ὅποιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής· ὅντως ἡ ὑπόθεσίς του,
ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι
καλλιστηρ. 'Εξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής ὃχι μόνον διὰ τὴν
ἀρχαίνων φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἥλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ πολὺ¹
εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγού-
στου· ἔμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ιουλίων, γινο-
μένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ιουλίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. 'Ἐπειτα
εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ
πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέ-
βειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ "Ἐθνους. Διὰ τὴν
σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηνάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του,
ἔμιμηθη δὲ τὸν "Ομήρου, οὕτινος τὴν μὲν Ὁδύσσειαν ἥκιολούθησε ποιῶν
τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰτιάδα ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, συγάπτων
οὕτω δύο καλληγενεῖς ἐν ποίημα. Παρ' Όμήρῳ εὑρίσκομεν μόνον τὴν
γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ 306 κ. ἐ.):

ἢδη γὰρ Ποιάμου γενεῖται ἥχθηρε Κρονίων·
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεστιν ἀράξει
καὶ παιδῶν παιδεῖς, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ Όμήρου εὑρίσκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέ-
σεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. 'Ο Σικελιώτης ποιητής Στησίχορος (622 - 533
π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς
Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοοῦν τοῦ Αἰνείου ἔξω τῆς

Τρωικῆς χώρας. 'Απὸ τοὺς περὶ τὸν Ζον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. 'Απὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν δὲ περὶ τοῦ Αἰνείου μῆθος εἰς τὴν Ρώμην· ἥτο δὲ ἀρκετά γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναΐβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του Bellum Poenorum διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι υποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφιξιν.

'Η Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αίματηρῶν ἀγώνων εύρισκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου δρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὡφείλετο εἰς ἀδρατόν τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (fortuna urbis). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχῷ καὶ ἐρμηνείᾳ γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἡ δόπια εἶναι διαπεποτισμένη μὲ τὴν πίστιν αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἴστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δειξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. 'Η θεία πρόνοια ἡθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὃν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἀρξουν τοῦ κόσμου. 'Οργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ είμαρμένης (fatum ἢ fata) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἡρως, ὁ Αἰνείας. 'Ακολουθεῖ οὕτος τὴν ὁδόν, τὴν δόπιαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεούς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτήν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. 'Ενιστε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. 'Αλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηγεκῆς ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἡρως συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ pietatem (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡρως συνοψίζῃ.

'Ο ποιητὴς εὐάσθητος δὲν καὶ εὐγενῆς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

‘Ο Ούεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἥτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. ‘Ο Προπέρτιος, 2, 34, 61, λέγει : Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii, nescio quid maius nascitur Iliade (ὑποχωρήσατε, Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε, “Ελληνες, ἀγνοῶ τί μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

‘Η Αἰνειάς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνείδησιν τῶν ἀτελεῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἥθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπῆγεταις νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, ὅπως τὸ καύση αὐτός. ‘Η ἀπαίτησίς του εὐτυχῶς δὲν ἔξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, ὅπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὔγουστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπεξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. ‘Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι’ ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπών, ἀφ’ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνείας, ἀνὴρ εὐσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπτείας, μέλιτων νὰ γίνη ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν δργὴν καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς “Ηρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς δργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ “Ηρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὕτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι δὲ στόλος τοῦ Αἰνείου, ὃν ἡ μοῖρα ἔχει ὄρισει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἔξαρτεικὰ εύνοουμένην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς “Ηρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, ὃν πείθει μὲν παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγη-
νευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφο-
δὸς τριχυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαί-
νονται καταποντισθέντα. Ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ
ὅποιου ἡ τριχυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τριχυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν
γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τριχυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς
Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. Ἡ Ἀφροδίτη^η
πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρώας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία
διὰ τὸν ἀδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυ-
χάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὄμάδα τῶν κατα-
διωκομένων Τρώων, οἱ δόποιοι θὰ γίνουν ίδρυται κράτους μέλλοντος νὰ
ἀρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην
ἐξέρχεται εἰς ἐξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὀραιοτάτη, λυτὴν
ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὕμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν
Αἰνείαν ὅτι εὑρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης
ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδώ, ἡς τὴν ιστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται.
Ἐπίσης δὲ ἀγγέλει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅτι οἱ ἑταῖροι του, οὓς θεωρεῖ ἀπο-
λεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἥτο η μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ
Θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, δτε αὔτη ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ
βάδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργά-
ζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς "Ἡρας εἰσελθόντες
ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν
πόλεμον εἰκονιζούσας. Ἀναθαρροῦν, δτε ἡ βασίλισσα Διδώ μεγαλο-
πρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ
ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἔθεωρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην
τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρ-
τύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπη-
κόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην
πρὸς τοὺς ἔνοντας συμπεριφοράν, τὴν δόποιαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφα-
λείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα,
ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ ὁ ἀρχηγός
των Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνείαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἐαυτὸν ὁ ἥρως, ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. 'Η Διδώ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρως, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν ὄδηγεῖ μὲν τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, δῆπου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπές συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸν παρίσταται καὶ ὁ "Ἐρως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. 'Η Διδὼ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς 'Ιούλου, ὅπως ὀνομάζεται ὁ Ἀσκάνιος, τὰ δῶρα, ἤτοι ἐσθῆτα τῆς 'Ελένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου' περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν 'Ιουλον ἀγνοεῖ ἡ δυστυχής βασίλισσα τίνα ἴσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἔξακολουθεῖ, τοῦ ἀοιδοῦ 'Ιώπα μὲν τὴν λύραν του ἄδοντος. 'Η Διδὼ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἔρωτῷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πρίαμον, τὸν "Ἐκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ὀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. 'Ο Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγηθεῖ τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ "Ἐλληνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τρωικὴν τὸν δούρειον ἵππον: Τί ἐσήμαινεν οὗτος δ ἵππος; ἢτο ἀφιέρωμα; ἢτο δόλος; 'Ο ιερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόων ἵκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μη εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὕποπτον τῶν ἐχθρῶν δῶρον' ἀλλὰ τότε ποιμένες ὄδηγοῦν νεαρὸν "Ἐλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος δ Σίνων, ὅστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἀστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἐαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ "Ἐλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν 'Αθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλαλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγὴν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ή Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν 'Ἐλλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἀμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἔξαγονται οἱ ἔχθροι. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὑπονον τὸν "Ἐκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουν. 'Η πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὸ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ δποίου τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὃπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες της, ὡς περιστεραὶ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. 'Ο Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. 'Αλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν δλεθρὸν τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. 'Η "Ἡρα ἔιφήρης εἰς τὰς Σκαιάς Πύλας βιάζει τοὺς "Ἐλληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἔχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνείαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ "Ἐκτορος. 'Αλλ' ὁ πατέρ του Ἀγχίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἴκεσίαι τοῦ Αἰνείου καὶ τῆς συζύγου του Κρέοινης οἱ στεναγμοί. 'Ο Ἀγχίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μάνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ἰούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστήρ διάφτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς φυῖντας αὐτήν. 'Αναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνείας φέρων ἐπὶ τῶν ἄμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν νιὸν Ἰούλον. 'Η Κρέοινα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἀφαντος. Μάτην ὁ Αἰνείας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα τῆς ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν ἀφίξιν του εἰς τὴν Ἐσπερίαν, εἰς τὰς δύχας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. 'Ο Αἰνείας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ δρη.

B : β λ ι o n III. 'Ο Αἰνείας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του ὑπὸ τὰ ἄσματα νέων καὶ νεανίδων. 'Ο στόλος ἐπιστρέφει ἐκ Τενέδου

εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν ὅποιων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἔρμηνεύοντος τοῦ Ἀγγίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἄπὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὅποιας κατοικοῦν ἡ Κελαινὼ καὶ αἱ ἄλλαι· "Αρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων, σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμφάς. Φεύγουν αἱ "Αρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν ὅποιών αὐτοῖς ἡρπαζον δῆσην τροφὴν ἡδύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὼ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ Ἀκτιον, ὃπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἀραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἔνθα ὁ Αἰνείας εὑρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος καὶ σύνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. Οἱ "Ἐλενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορὰς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ’ ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὃν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εῖναι τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ τόπος». Ἐφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ "Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλάς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλ-

λέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὀδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τοῖς Κύκλωψι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκρόγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχίσου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδώ διήγησις.

ΜΕΡΟΣ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ
ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

laeso - Baſsi - sum

Στίχ. 1 - 11

Υπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiā fato profugus Laviniaque venit
litōrū multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Jūnonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum cōderet urbem
inferretque deos Latio, genus dñe Latinum
Albanique patres atque altæ moenia Romae.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dōlens regina dēum tot volvēre casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. tantæne animis caelestibus irae?

Στίχ. 81 - 123

Καταγις.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant
incubere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Nottusque riunt, crēberque procellis
Africus et vastos volvunt ad litora fluctus
insequitur clamorque virum stridorque rudentum!

85

eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; pontō nex incubat atra.
 90 ~~intonuere pōli et crebris micat ignibus aethér,~~
 praeſentemque viris intentant omnia mortē.
~~extemplo Aeneae solvuntur frigore membrā~~
 ingemit et duplicitis tendens ad sidera palmas
 talia voce refert ~~o~~ terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Trojæ sub moēnibus altis
 contigit oppetere ~~o~~ Danaum fortissime gentis
 Tydideū mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse ~~tuaque~~ animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon ~~ubi tot Simois correpta sub undis~~
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit ~~l~~
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remī; tum prora avertit et undis
 105 dat latus; insequitur cumulo praeruptus aquae mons. ~~V~~
 hi summo in fluctu pendent his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
~~Notus abreptas in saxa latentia torquet —~~
 saxa vocant Itali; mediis quae in fluctibus, aras,
 110 dorsum immane mari summo ~~tris~~ Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserable visu —
 inliditque vadis atque aggere cingit harenæ.
~~unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,~~
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit ~~excutitur~~ pronusque magister
~~D~~ volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequiore vortex
~~S~~ apparent rari nantes in gurgite yasto,
 arma virum, tabulaeque et Troia, gaza per undas. ~~V~~
 120 iam validam Ilionei navēm, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandævus Aletes,
 vicit hiems; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt. ~~V~~

Στήχ. 198 - 210

Παρηγορητικὸς λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἔταιρους.

¶ socii — neque enim ignari sumus ^{zante} malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.

vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis

200)

acestis scopulos, vos et Cyclopia saxa

experti : revocate animos maestumque timorem

mittite ; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.

per varios casus, per tot discrimina rerum

tendimus in Latium, setes ubi fata quietas.

205)

ostendunt : illuc fas regna resurgere Troiae.

durate et vosmet rebus servate secundis ».

Talia voce refert curisque ingentibus aeger

spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.

Illi se praedae accingunt dapibusque futuris :

210)

Στήχ. 254 - 296

**Υπόσχεσις τοῦ Διός εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοτάθευντων Τρώων.**

¶ Olli subridens hominum sautor atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat,
oscula libavit natae, dehinc talia fatur :

255)

« parce metu, Cytherea : maneat immota tuorum

fata tibi, cernes urbem et promissa Lavini

moenia, sublimemque feres ad sidera caeli

magnanimum Aenean ; neque me sententia vertit,

260)

hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,

longius et volvens fatorum arcana movebo

bellum ingens geret Italia populosque ferores

contundet moresque viris et moenia ponet,

265)

tertia dum Latio regnantem viderit aestas

ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.

at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo

additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —

triginta magnos, volvendis mensibus orbis 8

13 12

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 transferet et Longam multa vi muniet Albam.
 hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
 Romulus excipiet gentem et Mavortiā condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono;
 imperium sine fine dedi, quin aspera Juno,
 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
 consilia in melius referet mecumque foyebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
 sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenæ
 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 nascetur pulchra Trojanus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
 290 accipies secura; vocabitur hic quoque votis.
 aspera tum positis mitescent saecula bellis;
 cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis
 claudentur Belli portæ; Furor impius intus
 295 saeva sedens super arma et centum vincitus aenis
 post tergum nodis fremet horridus ore cruento.

[Στήγ. 144] 493

Ο ἐν Καρχηδόνι ναές τῆς Ἡρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι
 Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐζωγραφημένων
 καὶ δεικνυθεσῶν δικτὼ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Nex **L**ucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello
egregiam et facilem victu per saecula gentem.

445

Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
condebat, donis opulentum et numine divae,
aenea cui gradibus surgehant limina nexaeque
aere trabes, foribus cardo stridebat aenis.

Hoc primum in luco nova res oblata timorem
lenuit, hic primum Aeneas sperare salutem
ausus et afflictis melius confidere rebus.

450

Namque sub ingenti lustrat dum singula templo
reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
artificumque manus inter se operumque laborem
miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
bollaque iam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque et saevum ambobus Achillei.

Constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
quae regio in terris nostri non plena laboris ?
en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
solvet metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
sic ait, atque animum pictura pascit inani
multa gemens, largoque umeat flumine voltum.

460

Namque videbat, ut bellantes Pergama circum
hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.

465

Ne procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat cade cruentus,
ardentisque avertit equos in castra, priusquam
pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.

470

Eparte alia fugiens amissi Troilus armis
infelix puer atque impar congressus Achilli :
fertur equis curruque haeret resupinus inani,
lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
interea ad templum non aequae Palladis ibant

475

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
diva solo fixos oculos aversa tenebat.
ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 dicit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentesilea furens mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque viris concurrere virgo. //

Στιχ. 561 - 578

Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδώ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἔχθρικὴν στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
« solvite corde metum, Teucris, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis :
urbem quam statuo, vestra est ; subducite navis :
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas ! equidem per litora certos
dimittam et Libyaē lustrare extrema iubeo,
si quibus eiectus silvis aut urbibus errat ».

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

(7)

Sic

Ο Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte 15
aedificant sectaque intexunt abiete costas ;
votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt ceaco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

950
150
140

Στίχ. 40 - 56

Η δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoön ardens summa dœcurrit ab arce
et procul : « o miseri, quae tanta insania cives ?
creditis avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulixes ?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
sic fatus validis ingentem viribus hastam
in latus inque feri curvam compagibus alvum 50
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

20
Def.

55 impulerat ferro Argolicas foedare latebrás,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Σπτχ. 199 - 233

Ἡ περιπέτεια τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

Hic aliud maius miseris multoque tremendum
 200 obicitur magis atque improvida pectora turbat. *Λαοκόν*, ductus Néptuno sorte sacerdos,
 sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
 ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
 — horresco referens — immensis orbibus angues
 205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt;
 pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
 sanguineae superant undas, pars cetera pontum
 pone legit sinuatque immensa volumine terga
 fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant
 210 ardantisque oculos suffecti sanguine et igni
 sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 diffugimus visu exsangues, illi agmine certo
 Laocoonta petunt, et primum parvæ duorum
 corpora natorum serpens, amplexus uterque
 215 implicat et miseros morsu depascitur artus;
 post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 corripiunt spirisque ligant ingentibus; et iam
 bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 terga dati superant capite et cervicibus altis. *Λαοκόν*
 220 ille simul manibus tendit divellere nodos
 perfusus sanie vittas atroque veneno,
 clamores simul horrendos ad sidera tollit,
 qualis mugitus, fugit cum saucius aram
 taurus et incertam excussit cervice securim.
 225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
 diffugiunt saevaque petunt Tritonidis arcem,
 sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
 tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
numina conclamat.

230

Στίχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αίνειαν νὰ πράξῃ
σκιὰ τοῦ "Εκτόρος, καθ' ὑπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
incipit et dono divum gratissima serpit.
in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
visus adesse mihi largosque effundere fletus,
raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
pulvere perque pedes triaectus lora tumentis.
hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui reddit exuvias indutus Achilli
vel Danaum Phrygios iaculatus puppis ignis,
squalentem barbam et concretos sanguine crinis
vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
acepit patrios ! ultro flens ipse videbar
compellare virum et maestas expromere voces :

270

« o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
quae tantae tenuere morae ? quibus, Hector, ab oris
exspectate venis ? ut te post multa tuorum
funera, post varios hominumque urbisque labores
defessi aspicimus ! quae causa indigna serenos
foedavit voltus ? aut cur haec volnera cerno ? »
ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
sed graviter gemitus imo de pectore dicens
« heu fuge, nate dea, teque his », ait, « eripe flammis.
hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia.
sat patriae Priamoque datum ; si Pergama dextra
defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
sacra suosque tibi commendat Troia penates :
hos cape fatorum comites, his moenia quaere,

275

280

285

290

295 magna pererrato statues quae denique ponto ».
sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

*Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ο θάνατος τοῦ Κοροίβου:*

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis !
ecce trahebatur passis Priameia virgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
et sese medium iniecit periturus in agmen.
consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
410 hic primum ex alto delubri culmine telis
nostrorum obruimur, eriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
415 et gemini Atridae Delopumque exercitus omnis
adversi rupto ceu quondam turbine venti
confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus eois
Eurus equis ; stridunt silvae, saevitque tridenti
spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
apparent : primi clipeos mentitaque tela
agnoscunt atque ora sono discordia signant,
ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
procumbit ; cadit et Ripheus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558

Σφαγὴ τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit.
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequiquam umeris, et inutile ferrum
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum,
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit.

510

515

520

« non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector,
huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaeum in sede locavit.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucus. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.

hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis,
 si, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant. (μη)

535

debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulchro
reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit ».
 sic fatus senior, telumque imbelli sine ictu
 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequiuam umbone pependit.
cui Pyrrhus: «referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento:
 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque coman leava, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στήχ. 705 - 751

Ω Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ ὅποια καθ' ὁδὸν γίνεται ἄφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunte.
«ergo age, care pater, cervici imponere nostrae;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit,
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos :
hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

715.

tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attractare nefas, donec me flumine vivo
abluero ».

haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ;
pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ;
et me, quem dudum non ulla injecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
suspensum et pariter comitique onerique timentem.

725.

jamque propinquabam portis omnemque videbar +
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant
ardentis clipeos atque aera micantia cerno ».

730.

hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
substitit, erravitne via seu lassa resedit ?
incertum ; nec post oculis est redditia nostris . . .

735.

quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe ?

740.

Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo ;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti
per Troiam et rursus caput obiectare perclis.

745.

750.

Στίχ. 752 - 770

Ο Αἰνείας ἐπιστρέφει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἴκον του
καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro ;
horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulices
praedam adservabant. hic undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
nequiquam ingeminans iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιὰ τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
tum sic adfari et cūras his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx ? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec to comitem hinc portare Greusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum   780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas   785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem   790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

Ο Αἰνείας ἔξερχεται εἰς τὰ ὅρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος..

Sic demum socios consumpta nocte reviso.   795.
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras.   800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebaturque diem, Danaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

Στίχ. 39 - 68

Απὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πιολυδώρου ἀναγκάζεται
ό Αἰνείας νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ,
ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αύτάνδρου.

Eloquar an sileam ? — gemitus lacrimabilis imo
40 auditur tumulo et vox reddita fertur ad auris :
« quid miserum, Aenea, laceras ? iam parce sepulto,
parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
telorum seges et iaculis increvit acutis ».
tum vero ancipiti mentem formidine pressus
obstipui steteruntque comae et vox faueibus haesit.
hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
res Agamemnonias victriciaque arma secutus
55 fas omne abrumpit ; Polydorum obtruncat et auro
vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
auri sacra fames ? Postquam pavor ossa reliquit,
delectos populi ad proceres primumque parentem
monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
aggeritur tumulo tellus ; stant Manibus arae
caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae ; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αἰνείας, ἀφ' οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes, ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ' ὅπνους ἔμφανισθέντες τῷ
 Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glaebae :
 Oenotri coluere viri; nunc fama minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Στίχ. 306 - 342

**Διάλογος Αΐνείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούσης παρὰ
τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἐκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.**

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstros
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur, et longo vix tandem tempore fatur :
- 310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et rariss turbatus vocibus hisco :
- 315 « vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromachen ? Pyrrhin conubia servas ? »
- 320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit captiva cubile ! . . .
- 337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »

Στίχ. 441 - 460

**Ο "Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν
Αΐνειαν, ἀφ' οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπε-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.**

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
fata canit foliisque notas et nomina mandat.
quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
digerit in numerum atque antro seclusa relinquunt,
illa manent immota locis neque ab ordine cedunt;
verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
impulit et teneras turbavit ianua frondes,
numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
nec revocare situs aut iungere carmina curat:
inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
quamvis, increpitent socii et vi cursus in altum
vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
quin adeas vatem precibusque oracula poscas;
ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
illa tibi Italiae populos venturaque bella
et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνείου.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
excipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
amitto Anchisen; hic me, pater optime, fessum
deseris, heu tantis nequ quam erepte periclis! 710
nec vates Helenus, cum multa horronda moneret,
hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus 715
fata renarrabat divom cursusque docebat.
conticuit tandem factoque hic fine quievit.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

1. *arma virumque* = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς Θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἔδω, ἢτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὅχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικά). *arma* = *bella*. πρβλ. 'Ιλ. Α, 1 Μῆνιν δειδεθεὰ Πηληγιάδεω Ἀγιλῆος. 'Η ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus...* ἡ σύνταξις : *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam.* Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ *princeps*. Τὸ *unde* = *ex qua re* = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτὴς τοῦ Λατινικοῦ γένους: 'Ο γαρακτηρισμὸς οὗτος ἔξαιρε τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiam* = *in Italiam*, ἡ ἀπόρθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὁμοίως κατωτέρω *litōra* = *ad litōra*. Τὸ *i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου*, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Italus*. *fato*, ἀφαιρ. τοῦ *Fatum* (ἡ *fata*) = τὸ πεπρωμένον, ἡ είμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς είμαρμένης φυγάς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνείας ἀφῆσας τὴν Τροίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. *Lavinia* = *μερικῶτερος διορισμὸς τοῦ Italiam*, ὁ δὲ *que εἶναι ἔξηγγητικὸς «καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουνίου»*. Τὸ *Λαουνίον* ἐκτίσθη ὑστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου· ἐντεῦθεν ὁ ιστορικὸς ἀναχρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ *i θὰ προφερθῇ* ὡς γ.

3. *multum... iactātus... multa... passus*, αἱ μετοχαὶ *iactātus* (*ριπτασθεὶς*) καὶ *passus* (*παθῶν*) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ *venit*, τὸ *ille*, ὅπερ παρενετέθη, ὡς παρ' Ὁμήρῳ τὸ ὅγε, διὰ νὰ κατα-

στῇ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομήρ. α, 4 ἀνδρα μοι ἔννεπε... ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη... πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἀλγεα. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον δτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, δπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἐληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ ῥιπτάζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆς κακεῖσε, ἔντουθια κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patior, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi supērum, θεῶν ἴότητι, 'Ομήρ. ρ. 119. superum = superōrum· ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρᾳ τῆς φράσεως ἐρμηνείᾳ διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'Η "Ἡρα, ὡργισμένη αὐτῇ οὖσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἀλλους θεούς. saevae memōrem : Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηγούς "Ἡρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 141. « μνάμων μῆνις », ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὡσαύτως) καί. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαριε τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἔως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quo ad φέρονται πρὸς δριστ. μέν, ἂν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ή ἂν ὑποδηλοῦται ἀμα καὶ σκοπὸς ή αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ή βούλησις καὶ ή ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condīdi, conditum, condēre, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουΐνου. inferretque = καὶ εἰσαγάγη.

6. deos εἶναι· οἱ Penātes, ἥτοι οἱ Ἐφέστιοι ή Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygios Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ρήματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. 'Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ή φράσις ἐνέχει ἥθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ὅλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἔξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι)· οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ή "Αλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη· ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἥτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musā. 'Ο "Ομηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ."Ομ. τῶν ἀμόθεν· ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ὅξια πράγματα. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvēre casus, tot adire labōres ὑποδηλουμένας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesionem numinis. Τὸ numem ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θεότητος, δηλ. κατὰς ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensas, neglecta = τίνος θεότητος (τῆς "Ηρας") ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. Ο Αἰνείας, ἡ ναυτιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ δόποιον ἔμελλε νὰ ἔξολοιθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἡ τί (ἴδια) λυπουμένη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοὺς Τρώαδος Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ίδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιτελομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηνεκῆ δεινά, τὰ δόποια οἷονει κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre· adéo labōres = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ὀγῶνας.

10 - 11. insīgnem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὔσεβειά, εὔσεβοτον ἀνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρίᾳ ἀρετῇ τοῦ ἥρωος εἶναι· ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παρακ. ὑπετ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἔξωθῶ, ἔξαναγκάζω. Ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adire) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adiret) εἶναι ποιητική anīmis, ἀφαιρ. in anīmis, πρβλ. τὸ δύμηρ. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτικῇ, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ δύναματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene... irae? Ἐρωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἶχε πρὸ δόφαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἥτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

Στίχ. 81 - 123

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέγθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἶπε ταῦτα (δὲ Αἴολος). 'Ο Αἴολος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ηρας ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ηραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ, τι ἡ "Ηρα προστάσσει. εανυ... montem = τὸ κοῖλον ὅρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὃπου ἤσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομήρ. κ. 1 : Αἰολίην δ' εἰς νῆσον ἀφικόμεθ' ἔνθα δ' ἔναιεν Αἰόλος 'Ιπποτάδης . conversa cuspide = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (δὲ Αἴολος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὄριζοντίαν. 'Εντεῦθεν ἀρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θυέλλης, ἡς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τῶν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἰδούς τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως δὲ "Ομηρος" 'Οδ. ε. 291.

82. montem impūlit = ἐπληγεῖ τὸ ὅρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως. in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια: ἐκ τοῦ πλάγιατος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὅρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= porta στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν. ac = ac statim = καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ ac σημαίνεται ἀμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. velut agmīne facto = οἵονεὶ ἀγρήματος γενομένου, οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. qua data porta: τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὥδε: qua (parte) data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εἰστόχως ὑπὸ τοῦ ποιήτοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένογ. ruunt. ruo, rui, rūtum, ruēre = ὄρμω, ἐξορμῶ. turbo - īnis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συζ. ὄμαλ = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. incumbo, cubūi, cubitum, - ēre : 'Ομ. ε, 295 σὺν δ' εὔρος τε νότος τ' ἐπεσες ζέφυρος τε δυσαής καὶ βορέης μέγα κῦμα κυλίνδων. 'Ο παρακείμενος (incubuēre) ἐμφανίζει αἰνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἐπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt, totum (mare) a sedibus imis = ὅλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = ὁμηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = eruunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, δύμηρος. ζέψυρος δυσαής· ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μάνημονεύει ὁ "Ομηρος, λείπειν δὲ Βορρᾶς, ὅστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor - ὄρις, ἀρσ. γ' = τρισμός. ru-dens - entis, ἀρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν δλῷ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήγησις διὰ τοῦ φθόγγου ρ.

88 - 89. eripunt... ex oculis. Μετάφραστις τῶν δύμηρ. ε, 293 : σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον, δρόρει δ' οὐρανόθεν νῦξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. ποκ atra = νῦξ ζοφώδης. incūbo, α' συζ. δύμαλ. = ἔξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συχνῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes = συχναὶ ἀστραπαὶ. mico, - ὕι - ἄρε = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἀφευκτὸν, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα δὲ τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου" σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ομήρω ε, 305, νῦν μοι σῶς αἰπὺς ὅλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. Ομ. ε, 295 καὶ τότ' Οδυσσῆσος λύτο γούνατα. frigus - ὄρις, οὐδ. γ' = ρῆγος, κρύος : φόβος ὃς ἐμποιεῖ τὸ ρῆγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplīcis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ὑνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χειρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit... voce refert. Ομήρ. ε, 228 : ὀχθήσας δ' ἀρα εἴπε πρὸς δύν μεγαλήτορα θυμόν.

94. ο terque quaterque beati, πρβλ. Ομήρ. ε, 306 : Τρισμάκαρες καὶ τετράκις Δαναοί, οἵ τότ' ὅλοντο Τροΐη ἐν εὔρετῃ· ή φράσις δηλοῖ τὸν ὑψιστὸν τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαῖκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἷς.

96. oppetere mortem (δύμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydide, αλητ. τοῦ Tydides, ὁ Τυδείδης, δύν δι ποιητῆς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἀ καὶ ὁ Ομηρος λέγει· δύν δὴ ἐγώ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Ποιὸν φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνεῖας τὸν Τυδείδην, ὑπὸ τοῦ ὄποίου θὰ ἔφονεύετο, ἀν δὲν ἥρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη ('Ομ. E, 228 κ.έ.)· mene... non potuisse, ait. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἑωτὴν πιθεμένη, ἥτοι μὴ ἔξαρτωμένη ἀπό τινος ρήματος, εὑρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἔκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἡ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. Ως ἐπὶ τὸ ποιὸν δὲ μετὰ τοῦ ἔρωτημ. μορίου ne (ἔρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς Ἰλιακοῖς πεδίοις. occumbere = πίπτειν.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, -ūdi, -ūsum, -ere = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ δργάνου = τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηνῆς (οὐχὶ πρὸς ψόγον). ubi = ὅπου. Aeacidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. Ἀνάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἶδος, ἐπιθετικοῦ δπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacēre, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἴδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φρονεύθεντων. Ο δ' ἐνεστῶς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὄποίου ὅμως ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη μὲ τῷν οὐράνῳ μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἀγὸς καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἔφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ "Υπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν ('Ομ. II, 480 κ.έ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σηκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἰδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora... volvit πρβλ. 'Ομ. M., 22 : Σιμόεις δθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλειαι (galeae) κάππεσον ἐν κονίῃσι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corpōra virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἡ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς· ὁ Αἰνεῖας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος. Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίτουσα (θύελλα), διότι ἔξηγγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ τῆς πρώρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκήπτουσα. velum = τὸ ίστιον, τῆς νεῶς

δηλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήττει : τὸ φῆμα ferio - ferire ἐν τῷ ferit ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ lacrātēr = διαρρηγγύει διὰ τὴν ὄρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. Ὁμ. Ο, 626 : ἀνέμῳ δὲ δεινὸς ἀήτης ἵστιφ ἐμβρέμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ ἀστρα αἱρεῖ. Πρβλ. Ὁμ. ε, 313 : ὃς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασσε μέγα κύμα κατ' ἀκρης.

104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἢ avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat latus, ἐννοητέα ἡ γεν. navis = prora latus navis fluctibus oppōnit = ἡ πρώρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἔκθεται.

105. insequitur cumulo... mons. cumulo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ insequitur : cumulo = cumulātim. mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὅγκῳ ἐπέρχεται. praerūptus aquae mons = ἀπότομον ὅδατος ὅρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi... his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = oī ἐν τῇ πρόμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρώρᾳ pendeo, pependi, - ēre = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehisco, - hivi, - ēre = φαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· ὁ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὁργαν. ἀφαιρετικῆς harēnis, ἥτις διορίζει τὸ furit : furit aestus harenis. τὸ furere συνήθως ῥῆμα περὶ τῆς μανομένης θαλάσσης· ἡ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. Ὡραία ἡ εἰκὼν, πρὸς ἣν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. Ἀντιγ. 585 : πόντιον οἶδμα κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θῦνα (= harenis).

108. tris, ἀρχαϊκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λαυθάνοντες. torquēo, torsī, tortum, - ēre = στρέφω, σφενδονῶ.

109. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου : Itāli vocant aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus· αἱ arae εἰναι αἱ νησῖδες αἱ καλούμεναι Αἴγιμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Καρχηδόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ aras, μεγάλη ράχις, μέγα τυῆμα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevia, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὄνόμ. vada γενό-

μενον ούσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτῳ συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὠθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlido, - si, - sum, - ēre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῷ ψάμμου περιζωνύει : agger ἄρσ. γ' = χῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταῦτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lyciōs, οἱ Λύκιοι εἰχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καὶ, τοῦ ἡγεμόνος των Πανδάρου (ἢ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. vaho, vexi vectum, vehēre = δχέω, δχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἥπτο δλος ὁ πόντος. a vertice = desūper, ab alto = κατ' ἀκρης.

115. magīster, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης· pronus - a - um = προηγής. 116. in caput, ὁμηρ. ἐπὶ κάρο = κατακέφαλα, πρβλ. Ὁμ. μ, 41 : ὁ δ' ἄρ' ἀρνευτῆρι ἐοικώς κάππεσ' ἀπ' ἵκριόφιν.

116. ast illam = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εὑρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τμῆσις καθ' ἑλλ. ζῆλον = περιάγον. rapīdus vorat aequōre vortex = ὁρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου r. vortex - ictis, ἄρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἥχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῇδε κακεῖσε). in gurgīte vasto = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : gurges - itis. ἄρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὕδατος, θύρω. (Ὁμ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίσαν γραφικήν, ἐὰν δλίγοντς τῇδε κακεῖσε (ἔνθα καὶ ἔνθα) νηγομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὐρὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. πο, α' συζ. ὁμαλ. = νήχομαι.

119. arma, κυρίως αἱ ἀσπίδες καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι. tabūlae, σανίδες τῆς νεώς πρβλ. Ὁμ. μ. πίνακες νεώς. Troia gaza =

Τρωικὸς θησαυρός· ἡ λέξις gaza, περσική, γαζοφυλάκιον· ἔλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Iliōnēi, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. ³Iliōnēs καὶ κατωτέρω "Αβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ Όμήρου. ³Αχάτης δὲ καὶ ³Αλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. ³Αχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὅνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ. ³Αλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. hiems = tempestas = ὁ χειμών, ἡ τρικυμία. vicit = κατέβαλε. laxis compagībus = laxātis compagībus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. omnes, δηλ. naves.

123. imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ. inimicum = exitiōsum = ὀλέθριον. rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ fatiscere εἶναι ἔδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ἵσοδυναμεῖ τῷ solvi, dilābi (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant· rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. "Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διάτι πρῶτον διαλύνονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ᾧ εἰσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. ante, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ malōrum (= antiquōrum malōrum = τῶν πρὸν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἵσοδύναμον τῷ adhuc = μέχρι τοῦδε, πρβλ. ³Ομ. μ. 208 : ἃ φίλοι (= o socii), οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαίμονές είμεν (neque enim ignāri sumus ante malorum)· τὸ enim αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμμηνήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. graviōrā, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ ὁποία τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. ³Ομ. μ., 209 : οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἐπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ graviora ἐφεξῆς.

200. vos et . . . vos et . . . Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : vos enim iīdem estis, qui et...rabiem Scyllaeam = ad rabidam Scyllaeam. Πρὸς τὸ rabiem Scyllaeam παράλληλον τὸ ἔλλην. βίη Ἡραληή... Εξαρτᾶται ἐκ τοῦ accessitis (= accessistis) ὄπως καὶ τὸ scopūlos. penītus sonantis = τοὺς εἰς τὰ βάθη των ἀντηχοῦντας· πρβλ. ³Ομ. μ., 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρη δεινὸν βεβρύχει.

201. Cyclo^{ia} saxa εἰναι litus Cyclopum saxorum in Sicilia, ἡς τὰς ὅχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατώκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβατε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἔλάβετε πεῖραν· experīor, expertus sum, - īri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsam = ἵσως. Τὸ μόριον forsam, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἰναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τοῦ an ἢ πρὸς δριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἰναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' Ὁμήρω μ., 212 : καί που τῶνδε μνήσεσθαι δίω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδη: ἀλλ' ἥδυ τοι σωθέντα πόνων μεμνῆσθαι.

204. per tot discriminā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discriminā rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decreta oracūlis et augurīis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχνοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. Ὁμ. Β, 299 : τλῆτε, φίλοι. res secundae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentibus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὃν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδὼ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolorem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωννύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἐτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεισῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapibusque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσσαν εὐωχίαν. 'Η ὅλη φράσις ἀναλύεται ὡδε: accīngunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futūras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοίνη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν· πρβλ. 'Ομ. Θ, 38 τὴν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu...serenat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὅχι ὀλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾶ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψυσε. osculum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα: σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἐαυτοῦ στόματι ἐπέψυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης: ἤτοι ἐφίλησεν αὐτὴν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εῖτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, δμηρ. Κυθέρεια: ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς ὁποίας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνεύθυθι ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεύς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονουμένη εἶχεν εἴπει: quae te sententia vertit? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavinī, γεν. ἔξ δινομαστ. Lavinium. sublīmem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς δ', τι εἶχεν εἴπει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἵ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanīmus = μεγάθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. Tibi, δοτ. ἡθική. quando = quoniam = ἐπιειδή: remordet ἀντὶ τοῦ itērum, itērumque mordet: non cessat mordēre, εἶναι ἵσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶ σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὃ ἴσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιτόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroce = populos bellicōsos, δῆλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνούς. contūndet = superabit, vincet = θὰ καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω.

264. mores... ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὃς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἥτοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὖ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ὅδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτοῦλοι· ἡ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transierint (= θὰ ἔχουν παρέλθει): ἡ πτῶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἑλλην. ἴδιωμα, πρβλ. Θουκυδ. «ἡμέραι... ἡσαν τῇ Μυτιλήνῃ ἑαλωκυίᾳ ἐπτὰ» καὶ Δημοσθ. κατὰ Μειδίου 24 «μαρτυροῦμεν ἥδη τῇ κρίσει ἐκείνη διαγεγονότα ἔτη ὀκτώ». Οἱ Ροτοῦλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρων, οὕτος δ' ὁ ἀγώνιναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic, at, σύνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ, puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσαν. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Ilus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ cui. 'Ο πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ιουλίου καταγωγῆς τῆς Ιουλίας γενεᾶς ἥτο ὁ Ιούλιος Καῖσαρ.

268. Ilus, οὕτω ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρωός. res Illia = τὰ τῆς Ιλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως του.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν: περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. τὴν "Αλβαν ὁ Ασκάνιος"). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ Ασκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουνίου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam... Albam, ἡ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ

ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαικὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἴσχυρῶς. multiset = θὰ δύχυρωσῃ, ἥτοι δύχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Αλβᾳ. iam = εὑθὺς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνεῖας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, δὲ Ἀσκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ Ἀλβανοὶ βασιλεῖς. (Σημείωσον τοὺς ἀριθμητικοὺς συνδυασμοὺς τοῦ τρία ὡς ἵεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἐστιάς.

273. gente₁sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ "Εκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacērdos = virgo Vestalis = ἐστιάς.

274. gravis = gravida = ἔγκυμων, κυοφοροῦσσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἥτις ἡγαγκάσθη νὰ γίνη ἐστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἥτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δόνομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἔλλην. Ρέα. Ιδαία ("Ιδη = δάσος, silva)· οὕτως ὀνομάζεται ἡ θεά Κυβέλη.

275. Lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ Λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρεσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὔγνωμος σύνην. tegmīne = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. fulvo = τῷ ξανθῷ. pelle = tegmīne (pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῇ (ὁ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς "Αλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς "Αλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortia = ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars ("Αρης), οὗ οὐδές ἦτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἔξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ ὄνοματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (=termīnos) καὶ εἰς τὸ tempōra. sine fine = infinitum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὠρισμένα καὶ οὐχὶ περισσότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὖ;) = ὀλλὰ μήν καὶ διὰ τοῦ

φυῖν εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς ὀργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius refēret = θὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εύνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) domīnos = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

282. Sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrēvi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαρμὸς ποιητῶν, ὁ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικὸς καθαρμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἑτῶν.

284. domus Assaraci = ὁ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, δις ἦν πάππος τοῦ Ἀγγίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycēnae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκῆνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἐλλὰς ὑπετάγγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. Servitio premēt = ζυγῷ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἵσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησίᾳ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominabitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ "Αργος" ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominabitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος "Αργους".

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργίλιος πρὸς ἔξυμνησιν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ δνομα Iulius Caesar δικαιώματι τῆς υἱοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου.

έκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Αὔγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. Imperium Oceano, famam qui terminet astris = δόστις τὴν ἀρχήν του διὰ τοῦ Ὀκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρῶν θὰ δόρισῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = dedūctum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὔγούστου. spoliis onūstum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίφι μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἡγώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἀφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν Ἡραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δὶ’ εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὔγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὕτος ὁ Αὔγουστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἔξυμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēsent = οἱ ἄγροι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητής ἀποδίδων αὐτῷ ἰδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. positis bellis = compositis bellis = finitis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides = ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἔννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾶ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἐστίν (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεούς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus. . . Κυρīνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς Ἀρης ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἴδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. "Οταν δ' ἡ φυλὴ αὐτῇ συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρīνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, δόστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρως. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρώμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὃφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους, δι' ὧν τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἥτο ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ, ὅστις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων.

294. Belli portae, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἱανοῦ, ὅστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἔκλειετο· κατὰ τὸ 29 ἔκλεισθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρητῇ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφίμενος ἔλευθερος κατὰ τῶν πολεμίων. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagibus artis = σιδηραῖς σφιγκταῖς = artis) συναρμογαῖς. Furor impius = ἡ ἀσεβὴς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). dirus, a, um = φρικτός. intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. centum vinctus aenīs nodis = ἐκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vinctus, παθητ. μετοχὴ τοῦ vincio, vinxi, vincitum, vincīre = δένω. post tergum = ὅπισθεν. aenīs, a, um = χαλκοῦς. παρὰ τὸ aēs - aeris = χαλκός.

296. fremet horridus ore cruēnto = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἴματηρ φτῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου γ παρήγησιν. frēmo, -ūi, -itum, -ere = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχῶμαι.

Στίχ. 441 - 493

441. lucus, ἄρ. = ἄλσος. fuit, ἀς μεταφρασθῆ διὰ παρατατικοῦ. laetissīmus umbrae, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ τὰ ἀρθρονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. quo primum... signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων: quo loco (= ἐν φτόφῳ, ἔνθα) Poeni iactati undis et turbine effodidere primum signum. effodio, -ōdi, -ossum, -ere = ἀνασκάπτω. signum = omen = σημεῖον, οἰωνός.

444. monstrarat = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro α' συζ. ὄμηρος = δεικνύω. caput acris equi ἐπεξηγεῖ τὸ signum = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. sic nam = nam sic. fore = futūram esse, οὖν ὑποκείμενον τὸ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregiam bello et facilem victu: victus us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια: facilem victu = εὔκολον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὄμηρο. θεοὶ ἡεῖα ζώοντες).

446. Sidonία : ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτευούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσήρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. *donis et numine*, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (=κραταιόν)· τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (*donis*) ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (*numine*) τῆς θεᾶς (*divae*), *nūmen - īnis*, οὐ. (*nuo*) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἔξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (=οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (=ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aēnea surgebant lumīna = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. neخæque aere træbes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες : ἥδυνατο ὁ ποιητὴς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἥσαν ἀπὸ χαλκόν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant (*ὑψοῦντο*), τὸ ὄποιον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἀχρουν erant (=ἥσαν, σπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρῳ foribus cardo stridebat aēnis ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aēnae. *fores - ium* πληθ. = θύρα. cardo -inis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (*τῆς θύρας*). strido,-di,-ere = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις aēnae - aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aēnis. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aēnea, aere neخæque, aēnis.

(450). *nova res oblata* = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). *timōrem*, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προσήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἡγνόει πῶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. leniit, παρακ. τοῦ leniō δ' συζ. ὁμ. = πραῦνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidere = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερον θάρρος. sub... templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν δοποίαν ἐθεάτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). Iusto α' συζ. ὁμ. = ἔξετάζω, παρατηρῶ.

454. reginam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων. opperior, - perītus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. 'Ο ποιητὴς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἴχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῆ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίους κρατοῦντα, περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἥτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur = θαυμάζει), ἔξ οὖ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, ὁ Αἰν. συνεπέραινεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificium manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὄποιοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. ořerum labōrem = opéra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἔργωδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. δργανική = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν ὅποιων ὥργιζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι δὲ ἔτερος τῶν Ἀτρειδῶν (Ἀγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βρησκίδα, ἀφ' ἔτερου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ "Εκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constitit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἴδού δ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ δόνομαστικήν, ἀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtuti = εἰς τὴν ἀρετήν. suā praemiā = τὰ ἐαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἶναι γεν. ἀντικειμενική εἰς τὸ lacrīmae, ἔξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸν ἐπίθετον humanarūm, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω mortālia = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἀνθρωποι ποὺ δακρύζουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἀλλων. Συγγενεύει καὶ ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortalīa tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortalīa) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχήν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἡθική· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' δμωας ἀσφαλῶς καὶ ἐαυτὸν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. δργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. Ο δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἔξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἔξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. anī-
mum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pasco, pavi, pastum, pascere =
βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa gēmens = πολλὰ στενάζων. umēctat = irrigat =
βρέχει largo flumīne = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων) πρβλ. Όμ. I, 570
δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ Θ, 522 δάκρυ δ' ἔδενεν ὑπὸ βλεφά-
ροισι παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκό-
νας, οἱ δόποιαι εἶναι ἔξφυρα φημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δει-
κνύοντα ὄκτὼ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα
ζεύγη, τὰ δόποια δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων hac... hac (στίχ.
467 - 468), hinc... parte... alia (469 - 474): ἥτοι νίκην τῶν
Τρώων ὑπὸ τὸν "Εκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν
φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρώιλου
ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς
Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3),
τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν
τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. Pergāma : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ
ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συγνά δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ'
αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. uti Grai (Graeci) fugerent... prem̄eret Troiāna iu-
ventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ Ἑλληνες, ἐπειέζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ^{νεότης}.

468. Phryges, ἐννόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες),
instāret curru cristātus Achilles = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ
ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. Rhēsi (Rhēsus) = Ρῆσος : Θρᾶξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοή-
θειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν Ἰππων
του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἴδε 'Ομήρου 'Ιλ. K. 334 κ.ε.

470. tentorīa nivēis velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς διθόνης. Σκηναὶ ἐκ
λευκῆς διθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ.
αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἥσαν, ἀπὸ πλέγματα σχοίνου
καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ. primo sonno prodita =
κατὰ τὸν πρῶτον ὅπνον (ὅστις εἶναι καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν

προδοσίαν ἐνήργησεν ὁ Δόλων, δόστις, διὰ νὰ σωθῇ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῷ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἥλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἑλληνικόν).

473. prius quam gustāssent.. bibiſſent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἔκυριεύετο, ἐὰν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἥθελον γευθῆ χλόνη τῆς Τροίας καὶ δὲν ἥθελον πίει ὕδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabūlum - i = χόρτος, χλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος· οὗτος ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν φ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἔκάλουν Σκάμανδρον.

474. Troīlus = ὁ Τρωίλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται ὁ "Ομηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. 'Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεσεν ὑπτιος εἰς τὰ ὄπίσω ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ ὄποιον οὗτος ἐκενώθη (curru haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἡνία, τὰ ὄποια ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen)· ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὄποιαν χαράσσει γραμμὴν ἡ αὐχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. 'Η δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ)· τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματος τοῦ.

477. tamen = ὅμως, ἀν καὶ ἦτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένω.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinībus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ere = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. Peplumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. 'Ο πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος" τοῦτον ἐφόρουν διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. 'Ο πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνῃ τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κυτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos... tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὁφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ἔ., δὲν ἤκουε τὰς ἱκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptavērat (εἶχεν ἐλκύσει). Ὁ "Ομηρος ἐν Ἰλ. λέγει ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ "Ἐκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τρὶς καθ' ἐκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. 'Ο Οὐεργίλιος, ὅστις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ. Εὔριπ. καὶ Ἐννίω, λέγει ὅτι δι Πρίαμος ἔρχεται ἱκέτης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ (exanīnum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπάλει ὁ Ἀχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνεῖας : dat gemītum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χεῖρας ἀσπλους, διότι δι Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἱκέτης.

488. Se quoque principibus permīxtum agnōvit Achivis = ἔσυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (δι Αἰνεῖας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἔξ Ἀνατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὄπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν δι Μέμνων, δι υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἥλθον καὶ αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ Ἀρεως. Αἱ Ἀμαζόνες κατέφυγον ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμόν. ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισεληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, διν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τῶν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἔξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammae (δοτ. τὸ δὲ ρ. exsēro = ἔξείρω, γυμνώνω) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurrēre = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὖσα). ὁ "Ομηρος λέγει 'Αμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. voltum demissa· ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἔτολμα δῆλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηγένθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι τῆς. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ ἥθος τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. solvīte corde metum, ἀντὶ solvīte corda metu = ἀπαλλάξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condicō, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni novitas = τὸ νέον βασίλειον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἐπέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπειριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδὼ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιοῦτα νὰ μηγανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ custodibus.

565. Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν, δῆλ. τῶν Τρώων ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ nescio) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἄνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου r. obtusa τοῦ obtundo, - tūdi, - tūsum καὶ tunsum, - ere = τύπτω, ἀμβλύνω. homo obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρωπος.

567 - 568. adéo .. tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἡτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἔννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (ut Troianōrum facta nesciāmus). nec tam aversus Sol = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δῆλ. ἔξευγμένους ἐλαύνει (iunctos ducit), ὅταν δῆλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνῃ διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyria ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ

κεῖται ἡ χώρα μας τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἥλιου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἡτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται Saturnia arva = Saturnia tellus, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν Saturnum, δστις ὕστερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἐλλην. Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ ὄρος Ἐρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (Venus Erycīna). optātis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετική συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuvo = βοηθῶ· ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις vultis... considere ἵστα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κλπ.), ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem... vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = ὅμοι μετ' ἔμοι.

573. urbem quam statuo... est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὡδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἴδετο. subdūc̄te navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyrīusque, περιληπτικά = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractābitur, habēbitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἔμοι.

575. Noto compūlsus eodem. Tὸ Noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eōdem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὡσθείς.

576. adforet = adēsset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

578. si errat = διὰ τὴν πέριπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Tὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατῳχημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammae (δοτ. τὸ δὲ ρ. exsēro = ἔξείρω, γυμνώνω) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurrēre = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὖσα). ὁ "Ομηρος λέγει 'Αμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. voltum demissa· ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δὴ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηγένθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι τῆς. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ ἥθος τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. solvīte corde metum, ἀντὶ solvīte corda metu = ἀπαλλάξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condicō, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni novitas = τὸ νέον βασίλειον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἐπέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπειριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδὼ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιοῦτα νὰ μηγανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ custodibus.

565. Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν, δὴ. τῶν Τρώων ἐλληνίκος τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ nescio) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἄνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου r. obtusa τοῦ obtundo, - tūdi, - tūsum καὶ tunsum, - ere = τύπτω, ἀμβλύνω. homo obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρωπος.

567 - 568. adéo .. tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἡτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἔννοιη ἀπὸ τὰ προηγούμενα. (ut Troianōrum factā nesciāmus). nec tam aversus Sol = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δὴ. ἔξευγμένους ἐλαύνει (iunctos ducit), ὅταν δὴ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνῃ διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyria ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ

κεῖται ἡ χώρα μας τόσον μακράν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἥλιου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἡτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται Saturnia arva = Saturnia tellus, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν Saturnum, δστις ὕστερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἐλλην. Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ ὄρος Ἐρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (Venus Erycīna). optātis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετική συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuvo = βοηθῶ· ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐνῷ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις vultis... considere ἵστα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κλπ.), ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem... vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = ὅμοι μετ' ἔμοι.

573. urbem quam statuo... est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὡδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἴδετο. subdūc̄te navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyrīusque, περιληπτικά = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractabitur, habebitetur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἔμοι.

575. Noto compūlsus eodem. Tὸ Noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eōdem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὡσθείς.

576. adforet = adēsset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

578. si errat = διὰ τὴν πέριπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Tὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατῳχημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

BIBLION II.

Στίχ. 13 - 20

13. Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες δῆλ. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν. ductores Danaum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν.

14. tot annis = τοσούτων ἔτῶν, ἦτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἦτις δηλοῦ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.

15. instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος ὅρους. divīna Pallādis arte = arte deae Palladis = μηχανᾶσι Παλλάδος (ὡς λέγει ὁ Εὑριπίδης ἐν Τρωάσιν)· ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειὸς (Ὁμ. α 493 ἵππον, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησε σύν 'Αθήνῃ).

16. aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἔξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt abiēte costas). secta abiēte, ἀφαιρ. τῆς ψλῆς = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἦτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiēte ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.

17. votūm, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ eum esse. simūlant = προσποιοῦνται, ἦτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα νονέο, νονί, votūm, - ēre = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latéri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ.

18. delēcta virum (= virorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθροι.

19. inclūdo = ἐγκλείω. penītus, διορίζει τὸ complēt· complēo· β' συζ. ὅμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas· uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). uterūs, - i, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. armato milīte, περιληπτικὸν ἀντὶ armātis militibūs = ὥπλι- σμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. εὑρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πράξουν. ante omnis, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκολουθοῦν τὸν Λαοκόντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου. decurro, - eīcurri καὶ - curri, - cursum, - ēre = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι.

41. ardens, δηλ. irā = καίριμενος δργῆ. summa ab arce = ἀπότῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου) : ἀπὸ ἐκεῖ ἥδύνατο νὰ καταπτεύσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῇ τοῦ Λαοκόντος ἡ σπουδή· παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρότασιν : quae insania (= ποία ἀφροσύνη); ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ παραλείψιες αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν ταραχὴν τοῦ Λαοκόντος.

43. avectos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse- avectos (esse), ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ creditis : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροι πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ἴσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : ne credite = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis. carēo = στεροῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulixes ? = οὕτω (= τόσον δλίγον) γνωστὸς εἶναι δὲ ὁ Ὁδυσσεύς ;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἵππον. occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὕτη ἡ μηχανή ὁ ποιητῆς ἔχει πρὸ διφθαλ- μῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἣτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἔξ οὗς ἥδύναντο οἱ ἔχθροι νὰ κατοπτεύσουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη. inspectūra = ventūra,

μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς πόλεως.

48. aliquid = aliis quis = ἄλλοις τις. error - ὅris = δόλος (δις εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἔγει).

49. et = et etiam = προσέτι καὶ. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παροιμιώδης.

50. validis ingentem viribus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὖσιαστικά. validis - viribus (παρήγησις) = magnis viribus. ingens hasta = ὑπεμέγεθες δόρυ. in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagibus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὥδε : in alvum feri (= equi) curvam compagibus (= curva compāge lignorum contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquēo, - rsi, - rtum, - ēre = συστρέψω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero / recūssō = τῆς κοιλίας ἀνασεισθείσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ēre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηγῷ, ἀνηγῷ. insonuēre cavae = insonuēre quid cavum = κοῖλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὥδε : si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὐριπίδης.

55. impulērāt, ὅριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulīsset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν καὶ διαλύειν τι τεγνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἐδῶ τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θάξμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγθὲν Troiāque nunc stāret· ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. Hic = tum. aliud, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. maius = μεῖζον. multo, συναπτέον τῷ magis tremendum = πολὺ περισσότερον φοβερόν.

200. obicitur, ἐνεστῶς τοῦ obicior (ob - jactor) = προβάλλει, ἔμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. ductus sorte = λαχών αλήρω, κληρωθείς ἐκληρώθη ἵερεὺς δ' Λακούδων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δποίαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἵερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἴκεσιῶν του τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἐλλήνων.

202. taurum macto = ταῦρον ἵερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēmnis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ᾧ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. gemini... immensis orbībus angues = δύο ὄφεις μὲν ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Τὸ alta ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquilla : tranquillus = ἥσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὄφεις νὰ φάγωνται). horresco, horrui, - ēre = φρίττω. refērens = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. incumbunt = ἐπισκήπτον. Τὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον ὅγκον τῶν ὄφεων. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἵσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὕτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἡνωμένοι.

206. arrecta = ἡνωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὄφεις λόφον.

207. Τὸ ἐπίθετον sanguinēae τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μεταφράζει τὸ παρ' Ομήρω B, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. supērant undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. pone legit pontum = ὅπισθεν ἐπιψαύει τῆς θαλάσσης. sinuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinūans. immensa terga = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. volumine = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ἥχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγισις τῶν ὄφεων γίνεται αἰσθητῇ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardantisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας δραμούς ἔχοντες ύφασμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἢ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὄφεις). sibila ora = τὰ συρίτοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως πολλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsangues = ὠχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὠχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλω φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens urerque amplexus = ἔκάτερος τῶν ὄφεων περιβαλλόν. natōrum corpōra = natos = τοὺς παιδας, τοὺς νεούς.

215. implicat = περιειλίσσεται. Τὸ impicare εἶναι ἔδιον ἐπὶ τῶν ὄφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἢ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νεούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripiο = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligο = δένω, περιβάλλω.

218. mediuμ = mediuμ corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἔξης τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δἰς περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φοιλιδωτὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supērant capite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλὴν. capite περιληπτικὸς ἔνικός : ὁ ἔνικὸς capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὄφεων οὔτω πλησίον ἀλλήλων ἡσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἡσαν οἱ ὄφεις, ὥστε δἰς

περιζώσαντες τὴν ὁσφὺν τοῦ ἀνδρὸς (*bis medium amplexi*), δὶς δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. *simul... simul* = ἄμα μὲν... ἄμα δέ. *divello, - ellī, - ūlsum, - ēre* = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω. *tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, - ēre = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἢ ἐν στίχ. 217 ὡνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. *vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. sanie atroque venēno = σιάλῳ καὶ μέλαινι (= θανατηφόρῳ) ἵῷ (τῶν ὅφεων). ἵχῳρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δῆγματα τῶν ὅφεων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ιερατικὰ διεβρέχοντο.**

223. *qualis mugītus* (ἐννόησον *tollit*) *taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. Όμ. Γ, 403 : αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος ἤρυγεν. saucius = τετραυματισμένος.*

224. *et... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πέλεκυν. Σημείωσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἀν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀν πληττόμενον ἐμψυκάτο. Οἱ μῆθοις τοῦ Λαοκόδοντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὠραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὅφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. Ως ἴδεα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρον, Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἀν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἕζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργίλιον καὶ ἀν ἐπομένως εἶχον ὑπ' ὅψει τὴν περιγραφῆν τῆς Αἰνειάδος. Ή διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόων ἢ περὶ τῶν ὄρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἔξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.*

225. *at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Ἀθηνᾶς), ὥστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἀκρη, ὡς λέγει*

δ "Ομηρος Z, 297 (αἱ δ' ὅτε νηὸν ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ). lapsu, ἀφαιρ. τοῦ lapsus = δὲ λίσθησις: lapsu diffugiunt = labuntur, serpunt: δηλοῦται τὸ εἴδος τῆς κινήσεως τὸ ἴδιαζον εἰς τοὺς ὄφεις.

226. saevae = irātae. Tritōnis - īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτόγένεια Ἀθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἰκονίζετο ἡ Ἀθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectora = τρέμοντα (ἐξ ἱεροῦ φόβου) στήθη. Ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος: τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότερον, τὸ τοῦ ἱεροῦ τρόμου (noxus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἔκεινοι εἰχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὥργισμένης Ἀθηνᾶς.

229. insinuāl, ἀνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πτῶσις δοτική. expendisse scelus = poenas sceleris persolvisse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἕππον, δῶρον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόδοντος. merentem = ἔξιον ὅντα (τῆς ποιῆτης), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laesērit... intorsērit: αἱ ἀναφορικαὶ αὗται προτάσεις εἶναι αἰτιολογικαί: δις (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο... καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur = equam sacram e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἕππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. cuspide = τῇ αἰγαλῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἡ latēri = in corpus, in latus.

232. ducentum... oranda, ἐνν. esse, γερουνδῖβα ἐκ τοῦ concludant ἔξαρτωμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἦτοι templum, simulācrum = τὸ εἴδωλον. conclāmant = omnes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὶν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾷ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἔξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. mortaliib⁹ aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος"), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὄργ. divum = deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὕπνου λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ēre = ἔρπω, διλισθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ἴδού·.

270 - 272. 'Η σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει δύο : maestissimus Hector, rapratus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv̄ere perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundere fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἶδον ἐλκυσθέντα.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ traeictis per pedes tumentis loris ἡ habens per pedes tumentis lora traeicta. 'Ο ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ δόθαλῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν δὲ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν "Εκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. 'Èαν δὲ "Εκτωρ ἥτο νεκρός, ως λέγει ὁ "Ομηρος, δὲν ἥτο δυνατὸν νὸν γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. hei mihi = ίώ μοι· ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἷος. redit : ἐνεστῶς τοῦ redēo: δὲ ἐνεστῶς εἶναι ἰστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὗ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν exuviae - arum = τὰ σκεῦλα. exuvias indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. puppibus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ "Ομηρος ἐν Ρ. πρβλ. καὶ Π, 122 : τοὶ δ' ἔμβολον ἀκάματον πῦρ νηὶ θοῇ. "Εκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἥψατο ποντοπόροιο· δτε νῆας ἐνέπρησε πυρὶ κηλέω.

277 - 279. squalentem barbam gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ "Εκτωρος. squalēo = αὐχμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐχμηρὸν γένειον. concrētos sanguine crines = πηκτὴν αἵματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, ἢ ἔλαβεν ὁ "Εκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείχη. 'Ομ. X, 371 οὐδὲ' ἄρα οἵ τις ἀνουτητή γε παρέστη καὶ 375 ὡς ἄρα τις εἰπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγορεύειν. ultro, ἐπίρρο. = αὐτοθελεῖ, ἔκουσιώς flens ipse = κλαίων καὶ ἔγω αὐτός, ὅπως δηλ. ὁ "Εκτωρ (271 effundere fletus). exprōmo = ἔξαγω.

281. lux = salus, ώς ὁ "Ομηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φόως. Teucrum = Teucrorum = Τρώων.

283. expectāte, κλητική καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector ἀντὶ δνομαστ. expectātus.

285. ut = πῶς (μὲν τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην). aspic̄imus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladib⁹) = ἀποκαμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286. foedo = αἰσχύνω τι, λωβῶμαί τι. ille nihil, ἐνν. respondet. nec me... morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐφωτῶντα μάταια (vana quaerentem), δῆλο. δὲν διδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαιάς ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεῦγε. Ὁ Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Ἐκτορα προτρέποντα τὸν Αἴνειαν νὰ φύγῃ ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. erip̄e te = ἔξαρπασον σεαυτόν. his flammis : λέγων δειχνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine ὁ "Ομηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ' ἄκρης "Ιλιος αἰπεινή.

291. sat... datum, ἀρκετὰ ἐπράγθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. hac = τῇδε = τῇ ἐμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos' sacra δὲ εἶναι τὰ ἐν στίχ: 296 - 297 ἀναφερόμενα vittas (στέμματα), Vestam = τὴν Ἐστίαν καὶ ignem (τὸ πῦρ). penates εἶναι οἱ penātes publici, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς penales privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. Ρωμαϊκὰ νομίσματα εἰκονίζουν Ἐστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. comites fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περιπτειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὕρισεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : quae (moenia) ponto pererrato statūes magna. ponto pererrato = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. statuo = ἴδρυω. magna = ἔνδοξα.

296. sic ait et... effert = ταῦτα λέγει καὶ ἔξαγει· ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντὶ : ταῦτα λέγων ἔξαγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : per somnum mihi, vidētur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἐστίας ἀπήτει στέμματα (vittas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἀσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν

ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ ἴερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu ! nihil invitatis fas quamquam fidere divis. invitatis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invitatis = inimicis. fas, ἐνν. est = φεῦ ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὑμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspīrat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ ρ. pando, οὖς οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ἔρε = ἀναπετάννυμι. crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λιγήν, διερριμμένην τὴν αὔρην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἦν Αἴας ὁ Ὁιλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἦς ἥτο ιέρεια, ἡτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακερχυνθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμόν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = eoēcebant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δηλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὃ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἡδύνατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. *densis armis, δοτ.* = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus).

410. *delūbri* = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. *telis nostrorum obruīmur* = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἥτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίβου, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυθοῦν ὅπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσης εἰς τὸ obruīmur λαμβάνεται ώς μακρὸν εἰς τὴν τομήν. *miserima caedes* = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἐφονεύοντο).

412. *facie... errōre, ἀφαιρ.* τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.

413. *tum* = εἴτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. *gemītu* atque *erēptae virginis ira* = cum gemērent atque ob ereptam virginem irascerentur.

414. *undique συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt.* collecti = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἴχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. *Aiax* = Αἴας ὁ Ὄιλέως.

416. *rupto turbine* = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἐκραγῇ. 'Η παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς' Ιλ. Π., 765, ὡς δ' Εὑρός τε Νότος τ' ἐρδαίνετον ἀλλήλοιν..., δις Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες δήρουν. *adversi* = ἐναντίοι.

417. *laetus eōis Eurus equis* = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡφοις ἵπποις : Εδοι λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὔρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν· equi εἴναι ἀντὶ τοῦ currus, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἀνεμοὶ διχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. *strīdunt, ἀρχαικώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident.* Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήγησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. *Nerēus* = ὁ Νηρέυς. Οὗτος ἥτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδέξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρῶων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα.

420. *si quos* = quoscumque : ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ εἴ τις τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. *obscūra nocte per umbram* = per umbram obscurae noctis.

421. *fudīmus* = διεσκορπίσαμεν. *insidiis* = dolo.

422. apparent = ἐπιφανεύται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentīta, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατήλας ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὄπλα, τ. ἔ. δτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἤσαν "Ελληνες.

423. atque ora... signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἐλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. 'Η ἔννοια: καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' 'Ομήρῳ οὐδεμίᾳ διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ 'Αχαιῶν καὶ Τρώων.

424. ilicet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι)· σημαίνει πρῶτον ἀπιθι: καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύντοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου. ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὅποιαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ίσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραντα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obrūo, - ui, - ūtum, - ere = καταχύννυμι, κατακλύω.

425. Penelēi, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. 'Ο ἐδῶ Πηγέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν 'Ιλ. B, 494 Πηγέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. 'Ο ποιητής ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάῷ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = ὁ δικαιότατος πάντων τῶν Τρώων.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, ἀλλά...

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἀλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν 'Ομ. α, 234: νῦν δ' ἔτέρως ἔβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan... requirās = ισως ἤθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ισως. 'Εκ τοῦ requirās ἔχαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κλπ.

507. urbis casum = urbis interitum = τὸν ὅλεθρον τῆς πόλεως.

508. medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἔχθρὸν μέσον, ἤτοι καὶ τὸν ἔχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ.

509 - 510. Τὸ ἔησι τῶν λέξεων: senior (= senex), nequīquam circumdat trementibus aevo umeris (δοτική) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη).

511. cingitur = περιζώνυται, μέσ. αὐτοπαθής = cingit se· συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὰ ὅμηρ. βέλος ἄλιον, μαψίδιον.

512. aedibus in mediis = ἐν τῇ ἑσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὁργαν. = τῇ σκιᾷ.

515. altāriā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.

516. praecipitas = se praecipitantes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος,), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.

517. condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηγντο δῆλ. ἕκετεύουσαι, κατὰ τὸ ὅθιος τῶν ἕκετῶν.

519. quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.

520. impulit = ἀθῆσε· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ δῆλη φράσις ἴσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὄπλων τούτων (τὰ ὄποια δῆλ. σὺ φορεῖς).

522. non, δῆλ. egēret, si ipse κλπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήτει τὰ ὄπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἥτο νῦν παρὼν αὐτὸς ὁ "Εκτωρ.

523. hic tandem concēde = ἐνταῦθα (ὄπου δῆλ. εἴμαι ἐγὼ) τέλοις πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς δέσθε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἕκέται ἥσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 176 : κρεῖσσον δὲ πύργων βωμός, ἄρρηκτον σάκος.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), δοτις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ νῦν τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύτας πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἀμ φόνον, ἀν νέκυας· "Ομηρος ἐν K. 298. Τὸ ἀσύνδετον δῆλοι τὴν ταχεῖαν φυγὴν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὸ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δῆλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto volnēre insequitur = καταδιώκει δι' ὅπλου, δι' οὗ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρός νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκάβης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δῆλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὄποιον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis pericūlo. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχεν ἑαυτὸν = δὲν συνεκράτηθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά: δῆλοι σφοδρὰν ταραχήν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἡ εὔχεται τινὶ ἀγαθὴ ἢ καταρᾶται δεινά. tibi, ἡ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ redditant. aussis, εἶναι οὐσιαστικόν.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἐλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἵδεῖν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ ὁρῶν φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ.

540. satum (esse) = natum esse: ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἐχθρὸν Πρίαμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἥδεσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἱκέτου. erubuit, παρακ. τοῦ erubesco, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura. = τὰ δίκαια, & ἔχει ὁ ἱκέτης καὶ ὅν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἱκέτιος. fides δὲ ἡ τῷ ἱκέτῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus... Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται inbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι senior. To sine ictu εἶναι τὸ παρ' "Ελλησιν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ

τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη
ῆχον ἔδω :εν.

546. summo umbone = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ διμφαλοῦ. Τὸ δόρυ
ἐμπαγὲν ἔστη ἔξηρτημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ διμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς
νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres... ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, ὅπως καὶ τὸ tri-
stia facta = νὰ διηγηθῆται τὰ θλιβερά ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεο-
πτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν
ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. ‘Ο Νεοπτόλεμος ταυτίζεται
τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὅχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας
(546.).

551. lapsantem = συχνὰ δλισθαίνοντα. Τὸ lapsō θαμιστικὸν τοῦ
labor.

552. comam laeva· οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου impli-
cuit coma laevam κατ’ ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem.
corūscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = su-
stūlit = τὸ ξίφος, ὕστε νὰ ἀπαστράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτώμεναι ἐκ τοῦ super-
bum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κλπ.

557. iacet trūncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπο-
μένως ἀταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est sine nomine = ἀνώνυμον, ἀγνώ-
ριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. ‘Ο Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνα-
τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ’ ἣν οὗτος ἐφο-
νεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς
ἔνωντι μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγὴν, καθ’ ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ,
ἀλλ’ ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλ-
λέως. ‘Η σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὔριπίδου (‘Εκάβη, Τρωά-
δες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς
πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς
ἰστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepītus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐχρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἔνεστ. προστακτ. impone te = ἐπίθες σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὅμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἀν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσογήν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἀς παρατηρῇ, ἀς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἵχνη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertisse. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξελθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. 1, 24: 'Ἐπίδαιμνός ἔστι πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris· ὁ ναὸς καλεῖται οὔτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόχεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὄρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, δόδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἔως οὗ λουσθῶ, πρὶν ἢ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἥτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. 'Ομηρ. εὐρέας ὄμους· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωνύμω τοὺς ὄμους καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collā = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἄνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἥτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα

τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῇ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυ-δρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν.

728. suspensum = sollicitum, anxium = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

729. videbar (mihi) = ἔδοκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοὶ ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate... nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἵσσαν περιβεβλη- μέναι γαλούν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimicūm. Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepidō confūsam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων ἀφήρεσε τὰς τεταρα- γμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγγίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἔξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμνων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ ne... πε συνδεομένας, δῶν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάποιου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem... deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. 'Ο τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὃστε νὰ γίνεται ἔκθυψις τῆς περιπτευούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου

Ο Αἰνείας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ.

749. ipse = ego ipse, urbem repēro = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι... repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὸν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπτείας.

751. et rursus caput obiectare perīclis = καὶ πάλιν τὴν ζωήν μου νὰ ἔκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obscūrāque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω ὅπισω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἣς εἴχον ἐξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τὸνάπαλιν (retro) τὰ παρατροφήντα ἵχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτική.

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me refero si forte· τὸ domum, ἐπίρρ. = οἰκαδε. si = εἰς ἣν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυγεν ἐκεῖ (ἡ Κρέουσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἢτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων intrūerant, tenēbant, volvītur κλπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον.

758. ilicet = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ. ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μάνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον.

Ο Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἦν εἶδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς "Ηρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐφήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς "Ηρας, ὡς διακειμένης εὐμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς "Ηρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὄποιας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ιερὰς εὐωχίας.

765. crateres auro solidi = crateres solidi auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχυρους, ὀλόχρυσους. captīva vestis = αἰχμαλωτὸς ἐσθῆτος, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δῆλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres. ἥσαν αἰχμαλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρῷ τάξει. τοῦτο δῆλος τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δῆ, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769. - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων. Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν φερεπλανώμην μαινόμενος.

772. infēlix simulācrum = τὸ ἀθλιόν εἰδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκὼν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεύετο δτι οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχή-

ματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωίνη ὁφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἥ κατ' ἀνθρωπον.

774. obstipui = ἐθαμβώθην. stetēruntque comae = ἡνωθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. "Ομηρον: ὅρθαι δὲ τρίχες ἔσταν ἐπὶ γναμπτοῖσι μέλεσι. νοξ faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. affari...demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, δν ύποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat? = τί ὁφελεῖ, indulgēre insāno dolōri? νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ἄφρονα λύπην; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom : σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ.
Ομ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγόρ. τοῦ Creusam.

778 - 779. nec... fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον
(fas = fatum) οὐδ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου ἐπιτε-
τραχυμένον.

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικεί-
μενον τοῦ arandum, ἐξ οὗ ἔξαρτάται καὶ ἡ αἰτιατικὴ αεquoρ). Τὸ
ρῆμα arare ἀρμόζει εἰς τὸ aequor, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου
θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι ρῆμα, δπως λ.χ. obeīnda.

781 - 782. Thybris, τύπος ἐλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέραν
χρῆσιν κάμνει ὁ Οὐεργίλιος ἥ τον λατινικοῦ Tiberis· ὀνομάζεται ὁ
ποταμὸς Lydius, διότι ρέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἣς οἱ κάτοικοι ἐνομί-
ζοντο ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας αρνα
ορίμα virum, Όμ. Μ, 184 ἀνδρῶν πίνοντα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργη-
μέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμφ ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx: ἡ Λαουΐνια, θυγάτηρ
τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἥτο ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ
Κρέουσα, ἵνα ὁ Αἴνειας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt): παθ. πάρω. τοῦ pario, pepéri, partum,
- ēre = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata
sunt = τῇ μοίρᾳ ὠρίσθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ
res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas
dilectae Creuae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν.
pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἔδρων τούτων.

786. servitum, ὑπτιον, δῆλοῦ σκοπόν.

788. magna deum genētrix δῆλο. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ὁρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἱδης. Ταυτίζομένη πρὸς τὴν 'Ρέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater). εἶναι πρὸς τοὺς Τρώας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ὀρχῇ ὄνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν νόόν.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ως εἴπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήγησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. λ., 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν 'Οδυσσέα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ "Ἄδῃ νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του: τρὶς μὲν ἐφωρμήθην ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἰκελον ἥ καὶ ὀνείρῳ ἔπειτα. dare... circum = circumdare, τυῆσις καὶ ἀναστροφή: ἐκ τοῦ circumdare ἐξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δῆλο. τόσουν γρόνον μὲ ἀνέμειναν. reviso socios = ἐπαναβλέπω τοὺς ἑταίρους.

796. - 797. ingentem comitum numerum = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. matres... viros = ἄνδρας καὶ γυναῖκας· τούτῳ ἐπακολουθεῖν ως παράθεσις τὸ ἐν στίγ. 798 pubem = multitudinem καὶ vulgus. exsilio, δοτ. = πρὸς ἐξορίαν.

799. parati = παρεσκευασμένοι (δῆλο. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). animis — opibus = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δῆλο. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. deducere = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἴδρυσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ ἴδρυσῃ νέαν πόλιν.

801. iugis = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἱδης.

802. obsessa liminā = καταλαβόντες τὰ κατώφλια.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἐλπὶς
βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ. fato = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublato-
genitore montes petivi = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὕμων τὸν πατέρα μου εἰς
τὰ δρη ἀπῆλθον.

BIBLION III

Στήχ. 39 - 68

39. Elōquar an sileam ? ὑποτακτικαὶ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἔξαγ-
γεῖλω ἡ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἶναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν
παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox redita = ἀκούεται φωνὴ ἔξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ
τύμβου καὶ εἶναι αὔτη ὡς ἀπόκρισις, ἡτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν
τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρὶς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς
ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὄποιου μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὅμαλ = σπαράσσω. iam parce
= φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ο Πολύδωρος, ὁ τοῦ
Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν γενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν,
τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόριν, ὅπου ριζοβολήσαντα
τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42: parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίανε (scelerare =
polluere = μιαίνειν).

43. tulit, συναπέέον τῷ extēnum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit =
protulit = ἤγεικεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut cruor hic de stipite ma-
nat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ἄρνησις = οὐδὲ ρέει τὸ αἷμα τοῦτο
ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος.
mano α' συζ. ὅμ. = ρέω. cruor - oris ἀ. (κρύος ;) = αἷμα, μάλιστα
τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avar-
rus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος.
Εἰς τὸν πρόλογον τῆς 'Εκάβης τοῦ Εὐριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου
διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ομήρω τὸν Πολύδωρον φονεύει ὁ
'Αχιλλεύς. confixum, δηλ. me = ἐμὲ διαπερανθέντα· τὸ ρῆμα configo,
-xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges = σιδη-
ροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.

iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (*incrēvit*) εἰς αἰχμηρὰ δόρατα (*iaculis - acutis*), ἦτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancipiti formidine*, ἀφαιρ., ὄνομ. *anceps formīdo* = διπλῷ φόβῳ, διὰ τὸ αἷμα, τὸ ὄποῖον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. *mentem*, ἀνάφερε εἰς τὸ *pressus* ἐλάηνίζουσα ἡ σύνταξις.

48. *obstipui*, παρακ. τοῦ *obstipesco* = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήρωμαι. *steteruntque comae et vox faucibus haesit* = καὶ ἡνωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγη εἰς τὸν λάρυγγα. *sto* = ἴσταμαι. *fauces -ium*, πληθ. = ὁ λάρυγξ. *haereo* = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.

50. *furtim λάθορᾳ* (τῶν Ἐλλήνων), Εὐριπίδ. 'Εκάβ. 6, ὑπεξέπεμψεν. *mandārat*, ἀντὶ *mandaverat* = commendārat, *comisserat* = εἴχεν ἐπιτρέψει. 'Εκ τούτου ἐξαρτᾶται τὸ γερουνδῖβον *alendum*, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.

51. *Threiciō rēgi* = εἰς τὸν Θρᾷκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. *diffido*, (-*sis sum*), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.

52. *cingi obsidiōne* = cinctam tenēri *obsidiōne* = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. 'Η Τροία δὲν περιεκυλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ἡρωικοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.

54. *res Agamemnonias secūtus* = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.

55. *fas*, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.

56. *auro potītur*, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. 'Η παραλήγουσα τοῦ ρήματος *potitur* βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν.

57. *sacra famēs* = ἀνοσία πεῖνα. *sacer* = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἔξαγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.

58. *procēres -um* = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.

59. *monstra* = *prodigium* = τὸ τερατῶδες σημεῖον. *deum* = *deorum*. *refero et quae sit sententia posco* = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ. ὁ Αίνειας δὲ τι ἔκαμεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωμαϊκήν, δτῶν ἐζήτει τὴν γνώμην (πρβλ. τὰς φράσεις : *referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias*).

60 - 61. *omnibus idem animus*, ἐνν. *est* = *omnibus idem placet* = δλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην. ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ.

1) excedere (ἐξελθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἢ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ίστια), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ίκανὰς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν . instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὖτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύμβος (ingens aggeritur tumulo (δοτικὴ) tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες (manes). arae = βωμοί : ἔθισε εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ἰδρύουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. caeruleis = nigris, vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικήν της παράστασιν.

65. Iliades, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνείου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὄσπερ ἔθισ τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται γοιαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἷματος τῶν Ἱερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χεῶν εἶναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα γοάς. tepido lacte = χλιαρῷ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. patēras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν Ἱερείων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπτωσιν, ἀφ' οὗ γίνῃ ἡ νενομισμένη ταφή. suprēnum = τὸ ὄστατον. voce ciēmus = νοεῖμεν, δηλ.. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (γαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. templa· ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ (Ἀπόλλωνος). saxo structa vetūsto (= templa). vetūsto = ἐκ

λίθου παλαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικῇ τοῦ do = δός ! propriam domum = perpetuam domum = διαρκῆ οἰκον, κατοικίαν. Thybraee = Θυμβραῖς οὔτω καλεῖται ὁ θεός ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν ὄποιαν διαρρέει ὁ ἐγγὺς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὄποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ὃν ὁ Αἰνεῖας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai... Achilles reliquerunt = τὰ λειψανα τῶν Τρώων, ὃν ἔφεισθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηνῆς Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δῆλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὁρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quove = ἢ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι.. anīmis δοτ. Ὁ θεός εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὄποιους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix... fatus eram... omnia visa, δῆλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ere = σείομαι.

91. limināque = τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, δταν ἀκολουθῇ λέξις μὲ δῆλο que (lauresque), λαμβάνεται ὡς μαχρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons, εἶναι τὸ ὅρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἔξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου γῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὤτα.

94. duri = πολυτλήμονες.

95 - 96. quae vos... accipiet reduces = ἡ γῆ, ἥτις πρώτη (prima) εἶδε νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (tulit vos) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (a stirpe parentum), ἡ αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῇ (vos accipiet) ἐπανελθόντας (reduces)· τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. ubere laeto = solo pingui et fertili = μὲν ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφορικῶς· πρβλ. τὸ ὄμηρικὸν « οὕθαρ ἀρούρης ».

97. hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἶκος, ἡ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis diminabitur αλπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ὁμήρων πόρσειν τοῦ Ποσειδῶνος, (Ιλιάς XX, 307) ὅτε οὗτος ἔσωζε τὸν Αἰνείαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνείας βίη Τρώεσσιν ἀνέξει καὶ παῖδαν παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένιωνται (et nati natorum et qui nascentur ab illis). 'Ο Οὐεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταύτην γράφει πάντεσσι (cunctis) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδαν ὑπὸ ραψῳδοῦ, ὅστις ἤθελε νὰ ἔξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἀρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν της εἰς τὸν Αἰνείαν.

Σπίχ. 161 - 167

161. Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνη ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsit, παρακ. τοῦ suado = πείθω· ἐνταῦθα suāsit = ὑπέδειξεν.

162. Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. μonsidēre, ἀπαρέμφ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. Hesperiam Grai cognomine dicunt = 'Εσπερίαν οἱ "Ελληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ "Ελληνες 'Εσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. potens armis atque ubere glaebae = πολεμικὴ καὶ εὔφορος.

165. Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἰτα-

λῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VI, 2, 5) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ λαός κατέκησεν.

Στήχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἦτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὀπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstris θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ δοτὰ κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ φόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὀμιλεῖ. πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρῳ, δ, 706 δὴ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε· δψὲ δὲ δήν μιν ἐπέσσον ἀμειβομένη προσέειπεν. Ή Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὀμιλεῖ.

310. vera facies... verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὄποι. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἐντικείμενον te = ἐμφανίζεσσαι πρός με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθής ἄγγελος : Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωιγόνον, δηλ. ἡ ζωή. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εῖσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imāgo, umbra)· ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λόβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = Ὁ "Εκτωρ ποῦ εἶναι : διατί ὁ "Εκτωρ δὲν ἐμφανίζεται ; Ή Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατί δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, εἰς δὸν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν "Ἀδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μανιομένη (insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐγὶ καρτερκῶς λυπουμένη)). Τὸ furere σύνηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subieio = ὑποβάλλω, ὑποκρίνομαι. hisco = κυρίως μένω

κεχηνώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἡμπορῶ νὰ εἴπω λέξιν-εῖτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. *turbatus = ταραχθείς.*

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ δὲ τῶν τινων κινδύνων. *vitam duco = τὸν βίον διάγω.* *equidem = ἔγωγε.* *vivo equidem = ζῶ βέβαια.*

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ "Εκτορος. 'Η φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηγορίσθη προσφυῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit ? δηλ. te = ποίᾳ τύχῃ πάλιν σὲ ἐπεσκέφθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σὲ ; digna satis = ἀνταξιωτάτῃ.

319. Andromache, ἀφαιρ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς Ἀνδρομάχης. Hectōris, ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ "Εκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ὀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἔξεπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμόν. 'Η Ἀνδρομάχη, ἀφ' οὗ ἦκα οὐκέτι εἰς δουλείαν, δὲν ἔτοι κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲν χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὡς πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐφασθεὶς δὲ Ἀχιλλέus ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ δὲ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. quae... sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' δριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξύ τῶν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέγους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἐδῶ τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius, δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ὅρα γε ὑπάρχει τις πόθος ; Τὸ tamen (= ὅμως) δηλοῦ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae parentis = ἀν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲν πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avunculus· ἡ Κρέουσα μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ "Εκτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. exsītāt, δηλ. puerum = ἔξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ιδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταγθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna ("Αօρνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα") οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν "Αօρνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς "Άδου κατάβασις). sonantia silvis = ἀντηχοῦσσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὄχθας (silvis, ἀφαιρ. ὄργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σίβυλλαν. rupē sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ᾠδει, χρησμοδοτεῖ, ἔμμετροι ἥσαν οἱ χρησμοί. fōlliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στροφιγγος, ἥτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτὸς ἀνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἀνεμος καὶ οἱ αὐτὸς ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliorum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὸς τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συγχὰν δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σιβύλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ δνομα Σιβύλλα ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν δνομα ὅν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβύλλῶν εἰσήγηθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σιβύλλα ἦτο τρόπου τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, ὀνομστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία δψειλομένη εἰς τὴν ἀναβολήν. Ἐκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται οἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). Ἡ ἔννοια εἶναι: Μὴ δώσῃς τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν δλίγουν χρόνου, ὅστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μὴ ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς δλίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κλπ.

454 - 456. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἂν γογγύζουν οἱ ἔταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἂν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἴσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὅλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη: possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ιστίων) νὰ πληρώσῃς εύνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat = αὐτῇ ἡ ἴδια ἀς προφητεύσῃ καὶ εὑμενῆς τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἀς λύσῃ.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ labore = ἔκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expediet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus debit secundos: ἡ Σιβύλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἴσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖ· θέθει τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θὰ προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἵκετευθεῖσα (δηλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ "Ερυκος"). illaetabilis ora = ἀτερπής χώρος· οὔτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγρον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelāgi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τριχυμίας εἰς τὸ πέλαγος (= ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἀλληγ., δηλ. amitto genitōrem = χάριν τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· δηντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εύτυχιαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἰδῃ τὴν ποιητὴν γῆη τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις Ἐλενος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν Θάνατον)· πρβλ. 'Ομ. Ρ, 410 κ. ἔ. δὴ τότε γ' οὐδ' οἱ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον, δσον ἐτύχθη, μήτηρ, δτι δὲ οἱ πολὺ φίλτατος ὅλεθ' ἐταῖρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὕστατος πόνος, δηλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον δτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τριχυμία ποὺ ἔξωθησε τὸν Αἰνεῖαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἔξήγει.

718. conticuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας ἐδῶ (τὴν διήγησιν). quievit = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

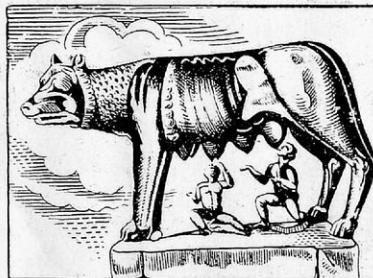

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

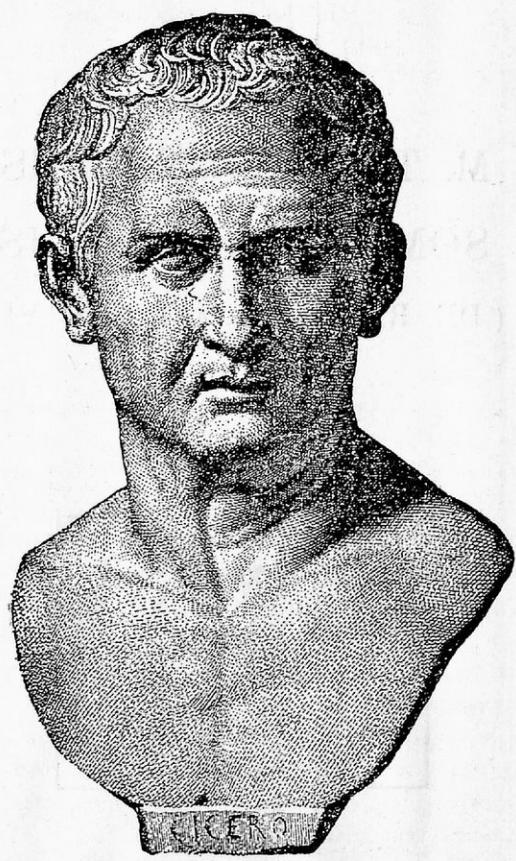
ΕΠΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ό Κικέρων φιλόσοφος.

Ό Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος δύναμης ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. "Ηκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικουρείου φιλόσοφον Φαῖδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωϊκὸν Διόδοτον, δὲ ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π. Χ.) ἐπίσης ἡκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος καὶ ἐκ νέου τοῦ Φαΐδρου, ἐν Ρόδῳ δὲ (78 π. Χ.) τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, διπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτὸν. Ό Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς (54 - 51 καὶ 46 - 45 π. Χ.) περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἡθικήν. Τὴν φιλοσοφίαν ἔξυμνεῖ θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλάνοις (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι δὲ πρῶτος Ρωμαῖος, ὅστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ίκανην νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτῆς τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἐνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἐλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας εἰς τὴν ἔξετασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἵδιαν κρίσιν, εἰσάγει δύμας, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐνῷ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψίς.

Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ εἶναι Στωϊκὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὅσον ὁ Παναίτιος (κράμα Στωϊκισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ό Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίαν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡς ἡ ἀληθής ζωὴ ἀρχήζει μετὰ θάνατον.

Οὕτω τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἴστορικὰς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὓς ὅλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν (τὸ *de re publica* καὶ ἡ συνέχεια, ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*), εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἡθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ *paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior* ἢ *de senectute*, καὶ *Laelius* ἢ *de amicitia* κ. ὅ.).

B'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις.

"Ενεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, δις ὑπέστη ἡ 'Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὃσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες διεκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἔξισωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληγείων. 'Αλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ 'Αγατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἔξι αἰτίας τούτων εἰσροὴ εἰς τὴν 'Ιταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπὸ αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηὗξηθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ τῶν ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὕτω ἔξι αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἔξερράγησαν αἰματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοιβερὸς πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). 'Επηκολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ίδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, ὅπότε τὰ θεμέλια τοῦ 'Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσείοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν

Κικέρων, ὅστις ὡς ὑπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὁ καὶ ὀνομάσθη pater patriae) τὸ ῥωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν δύνχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, ὅστις παρ' ὅλιγον θά ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. 'Ο αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἵς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἔξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς Θεσσαλονίκην. 'Ανακληθὲις ἐκ τῆς ἔξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. 'Αννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἔξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν 'Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ de re publica (περὶ πολιτείας) ἔργου, οὗτινος ἥδη (ἀπὸ τοῦ ἔτους 61 καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη) εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ τὴν ὕλην καὶ κυρίως ἐπελήφθη τῆς ἐργασίας ἐν τῷ ακτήματι αὐτοῦ, τῷ Cumaniūm (ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας) καὶ ἐν τῷ Pompeianum (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ βαθεῖαν μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς 'Ρώμης παραδόσεων, χρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ιστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅτι περὶ πολιτείας εἶχον γράψει ὁ Πλάτων, ὃν εἶχεν ὡς ἴδαινικὸν πρότυπον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. 'Εξηκολούθησε δὲ τὴν ἐργασίαν βραδύτερον καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτοῦ ακτήματι, τῷ Tusculanum (ἐν Τούσκλῳ) μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, τὸ ὄποιον ἴδιαιτέρως ἐθεώρει μεγάλου ακόπου καὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

Τὸ ἔργον τέλος ἐδημοσιεύθη εἰς 6 βιβλία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ εἰς Κιλικίαν (περὶ τὸ 51 π.Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους δι Καῖσαρ ἐτελείωνε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

'Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἥπειλετο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαισε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθόν τῆς 'Ρώμης τὸ ὄποιον πάντοτε ἐνοστάλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ὁ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του ἰσχυριζόμενος « nullam iam esse rem publicam » (ad Quintum fr. 3, 5, 4). 'Ἐν τούτῳ ἔξεδήλου τὴν στερράν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἔνδοξος 'Ρωμ. Πολιτεία ἔπε-

πε νὰ διασωθῇ, διότι ἀλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἔρειπια τὸν κόσμον ὄλοκληρον (Cic. rep. 3, 23, 34). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀδελφὸν Κόϊντον ἡ κατ' ἀλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ἴσαριθμους ἐνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἐννέα ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράφαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἡ εἰς τὸν ἴστορικὸν Σαλλούστιον), ὅστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ως ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πειρας (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἐξ.).

Οἱ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταύτην, τελικῶς ὅμως δὲν μετέβαλε ριζικῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐπροποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πως τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἀ κατηναλόθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἥτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν αὐτοῖς ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἀριστὸν πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἥτοι τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων τ.ε. ὑπάτων, συγκλήτου καὶ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἐξοιλισθαίνει ἡ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννία), ἡ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν διλγαρχίαν), ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἑκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥν αἱ δύο ἀλλαὶ συνασπίζονται ἑκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων ακλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ἴσχυσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἐνα μόνον ἀρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἵκανὸν μέρος τῆς ἐξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνῆται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέ-

πτυξεν δικαιάρχος, παρέλαβεν διοιλύθιος καὶ συνεπλήρωσεν διοιτωϊκὸς Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν διοικέρων (πρβλ. Cic. rep. βιβλ. κυρίως ΙΙ καὶ ΙΙΙ).

Τυποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν 'Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικήν. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ διοιλογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκὸν, οὗ παρέχεται ἡ ιστορικὴ κατὰ Ποιλύθιον ἀνάπτυξις. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει διερός Αὐγουστῖνος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. Οἱ Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum), δύστις διὸ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος διφείλει νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἴκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνδὸς ἑκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. Ως παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν 'Αθηνῶν καὶ ἀνδρας, οἷος διοιλων, διερικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ύπ' ὅψιν του τὴν 'Αθηναίων Πολιτείαν τοῦ 'Αριστοτέλους. Περὶ τοῦ ἔκτου βιβλίου, οὗ μόνον γνωστὸς τυγχάνει διέπιλογος (τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος), ἔδει Προλεγόμενα.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

Οἱ Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφάλειαν διθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, δτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. Ἐδειξε πράγματι δτι ἡ ἀρετή, ἦν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται· τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἶναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπλήρωσασι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

Οἱ Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὀφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν 'Ελλήνων φιλοσόφων καὶ ἴδιᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπόν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχὰς, συγκερανύων τὰς ἀφηρημένας θεω-

ρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυβίου.

Ο Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ ὁ Κικέρων περιγράφει τὴν ῥωμ. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἡδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἵσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπόν του καλύτερον ἦ ἐὸν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς ὁ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι ὁ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐνῷ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵαν καὶ ὁ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ᾽ οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς ἡ ἀρφρυμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἦ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει ὁ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἴναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡτις ἔκτιθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis. Ο Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἡθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐπιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδῶν καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κύρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ἥρητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοσοπατρία, περὶ ἣς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἔξης : « Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δῆλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολοῦς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἔνα τῶν θυγατριδῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν. ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δὲ ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι : « Λόγιος ἀνήρ, ὃ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις ».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικο - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων

καὶ Αὔλιος Γέλλιος κάμηνουσι νύχεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι χάριν τῆς γλώσσης μόνον χωρία. 'Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). "Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἵερος Αὐγούστινος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸς δμως εἶναι ἔξαρτεσις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἴχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ δμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Lactantius καὶ ἴδιᾳ τοῦ ἱεροῦ Augustinus μιμεῖται ἡ ἀντιγράφει χωρία τινά. 'Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἡ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι (ἴδ. κατ. σ. 107). Τέλος ὁ Boethius (480 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidorus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 600 - 636 μ.Χ.) εἴχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

'Αλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἵγη αὐτοῦ, διότι τὸ Βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἀλλα, ἔπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μηδύναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἦν θὰ εἴχεν ἡ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 'Αναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου "Ἐλλην μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης περὶ τὸ 1330 μετέφρασε ἐν τμῆμα, τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸς εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου, διὰ τὸ ὄποιον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα δμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸς δὲν ἀπωλέσθη, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσε (τῷ 1819) εἰς τὸν βιβλιοθήκαριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης καὶ μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥττον.

'Ο κῶδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπό τινος ἐν 'Ιταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολοβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ

πρῶτον (1822) δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Μαὶ κείμενον διὰ μεταγενεστέρων ἐργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω τοῦ ἔργου de re publica σύζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἀγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη, μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαιλόγου.

Τὰ τοῦ διαιλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἢτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἴναι δὲ ταῦτα οἱ ἔξις ἄνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιπιώνων.

‘Ο Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ίδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὕπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβής περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλατος τοῦ Σκιπίωνος καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαίλιος (ίδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M'. Manilius) ὕπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου Q. Mucius Scaevola augur καὶ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ δήμοτεις ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ἴστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

‘Ως λαμβάνων δ’ ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. ‘Ο L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἐξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητὴς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατήρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἔνεκα τῆς νιοθεσίας ἐπωνυμάσθη Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Υπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκραιφνῆς Ρωμαῖος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. Ὁ P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορηνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus. Ἐγεννήθη τῷ 185 / 184 π.Χ. Ἡτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιώνων, υἱοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορηνήλιου Σκιπίωνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἴστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον καὶ ἦτο ἐγκρατέστατος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωϊκοῦ Παναιτίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαιλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντοις τινὶ ἀποσπάσματα, ὡς βήτωρ διακεριμένος. Διετέλεσεν ὑπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἥλικιαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὑπατος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπί τινα ἔτη ἀπεμακρύθη τῆς 'Ρώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. 'Ως πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἥλικιαν 56 ἑτῶν εὑρέθη ἐπὶ τῆς κλίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὄποιον ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ᾽ ἀνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίων εἰκόνων αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. Ὁ C. L a e l i u s (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὑπάτου τῷ 190 π.Χ., φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας τῷ 155 π.Χ. δῆμαρχος τῷ 151 π.Χ., πραίτωρ τῷ 145 π.Χ., ὑπατος τῷ 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Ἀφερώθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς βήτωρ. 'Ιδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐν τοῦ ὄμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (*Laelius sive de amicitia*), ἐν φενεῖ τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαιλόγου.

4. Ὁ M a s i n i s s a (Μασανάστης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατήρ τοῦ Μικίψα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος. Ἐχθρὸς τῶν 'Ρωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ

τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, εἴτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς 'Ρωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρησε πάντοτε ἴδιαιτέραν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἴδιᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπίώνων (πρβλ. Somn. Scip. 1 : familiae nostrae amicissimum). 'Ο Μασανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ. ἀφῆκεν ἔκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα 'Αφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηγγείλατο ἐμιμήθη. 'Ο Σωκράτης, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιονται καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ 'Ηρός τοῦ 'Αρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῦρος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐν τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἔκει εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. 'Αντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικῶτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα 'Αφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνύπνιον τι, ὅπερ εἶδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασανάσση (Ἰδ. κατωτέρω) *.

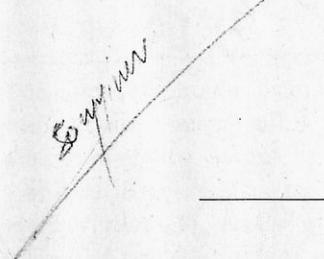
Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου διμιεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἔξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (somn. 1, 4, 2) λέγων : « "Οτε ὁ Λαζίος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν είχον ἰδρύσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράχον) ἀπήντησε ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔξῆς : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τῶν καλῶν πράξεών των εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτῇ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρου) διὰ μολύβδου, οὔτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νά-

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ 'Αποκόπου, στιχούργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. 'Εξεδόη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (Coll. de Monuments ἀριθ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II. 1881).

ξηρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἴδη ἀνταμοιβῶν. — Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη; εἶπεν δὲ Λαίλιος. Τότε δὲ Σκιπίων : « Ὑπομείνατέ (ἀκούσατε) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἁδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπὸ τινῶν Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι οἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη δὲ δίοις, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ Somnium Scipionis διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ἴδιᾳ ὁ λόγιος συγγραφεὺς Macrobius, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς 410 μ.Χ., δστις ὑπεμνημάτισε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ.) αὐτὸν εἰς δύο σφιζόμενα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

11
20 1
20 1
18 1
18 1
15

23-2-67

ΜΕΡΟΣ Α'

K E I M E O N

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam 1 § 1 (97) legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacrimavit aliquantoque post suspexit ad caelum et Gratias, inquit; tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor. Itaque numquam ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille, me de nostra re publica percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noctem produximus, cum sehex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum descendimus, me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilasssem, artior quam solebat somnus, complexus est. Hic mihi (credo eisdem ex hoc, quod eramus locuti) fit enim ferè ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui. Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior; quem ubi agnovi, eisdem cohorui, sed ille. Ades, inquit, animo et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbeim, quae parere populō Romano coacta II § 3 (11) per me rēnovat pristina bella nec potest quiēscere? (ostendebat autem Karthaginem de excelsō et pleno stellarum illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum; quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies. Numaniam excides. Sed cum eris currū in Capitolium invectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12). Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis anticipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus redditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus. Ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quaeo, inquit, ne me ē somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13). Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevi sempiternō fruantur. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti huc revertuntur.

III § 6 (14). Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quae sivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita, mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

174

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quaeso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille.] Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse videamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8 (16) tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flamas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acceptistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaeso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in templo

veneris? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni; cui subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis; deinde subter medium fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datus, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18). Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui compleat aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequabiliter concentus efficit; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus; nam terra nona immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingenii in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt; nec est V § 11 (19). ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20). num ac domum contemplari; quae si tibi parva, ut est, ita videatur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsis ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis: a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21) circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceano appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22). quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangen tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquentur, quam loquentur diu?

VII §15(23). Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et

VII §16(24). certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli discriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol honinibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templo penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

VII §17(25). Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII §18(26). bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilantis. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris , quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principio, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principio exstinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur IX § 20 (28). , quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ina-

nimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo ; quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29). Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περὶ λῃγίων : ‘Ο Π. Κορνήλιος Σκιτίων Ἀφρικανὸς δ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τὸν φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ’ αὐτὴν λεχθέντα περὶ τῶν Σκιτίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππουν αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ’ ὅναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venisset ἀφοῦ ἤλθον, ἐλθόν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐποιορκεῖτο ἡ Καρχηδών. Ο Π. Κορνήλιος Σκιτίων Αἰμιλιανὸς (ιδ. Προλεγ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδήλουν οἱ Πρωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων ‘Ελλήνων, ἥτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἥτις ἦτο ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ἴδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης). *M. Manilio* (ιδ. Προλεγόμενα). *consuli* σύναψιν τῷ *tribunus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικαῖς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἦτο δ ὑπατος (*consul*) ἢ δ ὑπατικὸς χιλίαρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἦσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἔξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἑκάστην λεγεῶνα, ἵνα διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem = nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem = οὐδὲν ἄμεινον* (καλύτερον, ιερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ’ ἄλλο δὲν ἐπεθύ-*

μησα περισσότερον παρὰ νά..., ἡ σκέψις μου ἦτο νὰ ὑπάγω πρὸς συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι οὐδέτερον συγχριτικὸν τοῦ θετικοῦ τοῦ potis, e. *Masinissam* ἴδ. Προλεγόμ. *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις de ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ἵσχυρῶν) λόγων. ut ὡς. *senex* περίπου 90 ἔτῶν. *senex*, *senis* γέρων. *conlacrimation* ἡ πρόθ. cum (con-) δηλοῖ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ in caelum καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς caelum. *suspicio*, -pexi, -spectum, 3. ἀναβλέπω. *grates* . . . *tibi ago* . . . *vobisque* . . . *quod* . . . *conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . ὅτι (διότι) . . . (εὐχαριστῶ σε . . . καὶ ὑμᾶς . . . διότι . . .) *conspicio* -pexi, -spectum, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ τοῦ *gratia*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = dii ἢ di) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ δλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημένη ἀπό τινος ποιητοῦ. *summe Sol* . . . *Caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἡθικήν) = μέγιστε, ὕπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοὶ (ὁ "Ηλιος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἥστρα, ἃτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις θρησκείαις ἔθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caelestes*, *caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam* . . . *migrō* ἐτέθη δριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνη συντόμως. Ὁ *Μασανάστης* εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοιήσουν ὅτι ἐντὸς δλίγου θὰ μεταβῇ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρχεως (ἴδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ πρόθ. in δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ δλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὐ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωνσταντίνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ ita ἢ adeo) = τόσον. . . *illius* . . . *virii* Σκιπίωνος. Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (*Maior*). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῦ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἔνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ἥρμ.) *percontatus sum. de suo regno κανονικῶς* θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ eius, ἀντὶ τοῦ suo. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ de . . . regno). *ultra citroque* = *ultra et citro* ἔνθα καὶ ἔνθα, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= *invicem*). *multis* verbis . . . *habitibus* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ

ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ consumptus est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ. περιποιητικὴ (= ἡμῖν αὐτοῖς). consūmo, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὑστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὁργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς γεύματος. *sermonen produximus* « τὸν λόγον ἐμηκύναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν διμιλίαν, ὡμιλήσαμεν ἐν ἔκτάσει). *in multam noctem* = *ad multam noctem* = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum . . . nihil nisi . . . loqueretur . . . meminisset* : *cum . . . nihil* (ἐνν. aliud) *nisi* = ἐνῷ, καὶ μολονότι. . . (= *cum*) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὡμίλει εἰμὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερεν) . . . τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλείποντος παρατατικοῦ. *eius facta . . . dicta oύσ.* = τὰς πράξεις αὐτοῦ . . . τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ισπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π. Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὑππιον α' πρὸς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ δῆμα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). *εῦbo*, -*bui*, -*būtum*, 1. *ut . . . discessimus* ὡς . . . ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἐκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis - cedo*, -*cessi*, -*cessum*, 3. *me . . . somnus complexus est* προσωποποιία = ὅπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὅπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complector*, -*plexus sum*, 3. *de via* ἡ πρόθεσις *de* (= propter) δηλοῦ αἰτίαν (ώς ἀνωτ. § 1 iustis de causis) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μτχ. τοῦ fatiscor). *et qui . . . vigilassem* καὶ ἐπειδὴ ἐγώ (et ego qui = cum ego) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= arctior) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (quam solebat = solito ἢ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὅπνος. *soleo*, *solutus sum*, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi . . . Africanus se ostendit* τότε (= hic) μοὶ ἐνεφάνισεν ἔαυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *ostendo*, -*tendi*, -*tentum*, 3. *equidem* = γε, τῇ ἀληθείᾳ. *fere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (plerumque, vulgo). *fit . . . ut . . . pariant* συμβάνει (ώστε) νὰ . . . γεννᾶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενῶσι) : *pario*, *peperi*, *partum*, 3. *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermones* οἱ λόγοι (αἱ διμιλίαι). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἔξης στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Aīn. 2,270) :

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta
hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo.

‘Ο ‘Εννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ρωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἦτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ρωμαίων ποιητής. *de quo δηλ.* Homero. *videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμνήσκεται = reminisci, in mente habere). *ea forma*, ἀφαῖρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐκ κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium ἐντὸς ξυλίνων ναϊδίων (armaria). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπηρχεν ἐπιγραφὴ ἢ ὑπογραφὴ (titulus) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (ius imaginum). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior.* Οὐ νεώτερος Ἀφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem* = hunc autem τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. agnosco, agnōvi, agnītum, 3. *cohor-rui* ρ. cohoresco, -horruī, φρικιῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, sed ille... *inquit* ἀλλ’ ἔκεινος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ equidem) . . . εἶπε. *ades* . . . (προστακτ. τοῦ adsum) *animo et omittē* (= depōne) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τὸ animo (ἡ animis) εἶναι πτώσεως δοτικῆς. *trade* = manda ἢ com-mitte. *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. *quaes dicam* δοσα . . . , τοὺς λόγους μου.

Περίληψις. Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = Karthaginem. *parere coacta . . . per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἴναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετά τὴν ἐν Ζάμα φήτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ φ. 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὔτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς ἀνεύ ἀδείας τῆς Ρωμ. συγκλήτου. *pareo, -rui*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat* : κατ’ ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ’ Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Καρχηδονίων, καὶ ὁ Μασανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐχ ἦττον ὅμως καὶ οἱ

Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογί-
κῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἄπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρε-
ώσεών των. *pristica* (*pristica*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264 — 241 π.Χ.)
καὶ β' Καρχηδόν. πολέμου (218 — 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ
μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiēscō*, *quiēvi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ
autem = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντίθετικὸς
ἄλλος εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἀπλοῦ «καί». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὐρίσκετο ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἢ *locus plenus stellarum* ἀστερόεις), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθα-
γορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἥρωών. *ostendo*, -ndi, (osten-
tum), 3. *δεικνύω* et . . . *illustri* et *claro quodam loco* καὶ φωτει-
νοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ
τινος τόπου. *ad quam* . . . *oppugnandam* . . . γερουνδ. Ἐλξις = πρὸς
πολιορκίαν τῆς ὁποίας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene*
(= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ώς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ
miles συνεδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). 'Ο
βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* δὲν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιώ-
τικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio* νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διε-
τίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὑπα-
τος (ῶν). 'Η πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia an-*
nalisa (181 — 180 π.Χ.), ἡτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώ-
τερος Σκιπίων ἔξελέγη ὑπατος ἐν ἔτος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου,
ἥτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία
τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίωνι τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν
ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονο-
μική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = a me παρ' ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου
[Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum* . . . *deleveris* (τετ. μέλλ.). . .
deligere δταν θὰ ἔχῃς καταστρέψει (δταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκ-
λεγῆς (deligere = deligeris, β' ἐν. μέλλ. δριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *cen-*
sor τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ Κι-
κέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας.
iterum τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον,
παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ. : ne quis iterum *consul*
fiaret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (καίπερ)
ἀπών (μὴ παραστάς δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιό-
τητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβάς εἰς τὸ πεδίον

τοῦ "Αρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμιείαν, ἔξελέγη τὸ δεύτερον ὕπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαιρέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 — 133 π. X.). *Numantiam excides* τῷ 133 π. X. 'Η πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ. ἔ. Θά... *exscindo, -scidi, -scissum, 3. cum eris curru* (ἀφαιρ. δργαν.) *in Capitolium invectus* ὅταν... Θά ἔχης εἰσέλθει (θὰ εἰσέλθῃς) ἐφ' ἀρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *consiliis* (ἀφ. δργάν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἔξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόντος (133 π. X.) βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου Γ'. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρός του Κορηνηλίας).

§ 4. (12). hic (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *osten-das oportebit* ('Η ὑπὸ. ostendas τίθεται μὲ τὸ oportet γωρὶς τὸ ut) νὰ δεῖξῃς θὰ πρέπῃ. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὄλος » = ὄλον σου τὸ θάρρος, ὄλον σου τὸ πνεῦμα, ὄλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis... fatorum viam.* 'Η γεν. temporis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fatorum. 'Ο διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἦν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *anticipem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικίνδυνον). *anceps, anticipitis. quasi* = ut ita dicam (οὕτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). 'Ο Σκιπίων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π. X.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου ὅν, ὡς εἶχε δηλώσει, θὰ ἔξεφώνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἔκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζηήματος. *cum converterit* (= confecerit) *duoque ii numeri confecerint* = ὅταν θὰ ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ... θὰ ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus redditusque* δόκτω ἐπὶ ἐπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἡλίου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διάνεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις anfractus = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις). Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἔκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἡλίου, ἔως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἀλλως λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεῖα τῶν τροπῶν) ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἥτοι 23° καὶ

27' ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἵσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ιουνίου (solsticium). 'Ο ἡλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαῖρου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἵσημερινοῦ (ἔαρινὴ ἵσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαῖρον διερχόμενος διὰ τοῦ ἵσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἵσημερία aequinoctium autumnale). 'Η πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ὅλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. 'Η ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστάσιου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἑτέρας καὶ τοῦτο δηλοῖ ἡ λ. reditus καὶ converterit. "Οθεν δλη ἡ φράσις septenos octiens solis anfractus redditusque convertit (= convertendo conficit) = συμπληρώνει 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἦτοι 56 ἔτη). 'Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἡλιος φαίνεται εὑρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγάκερω, ὅλᾳ τούναντίον ἡ γῆ. duoque ii numeri ἦτοι δ 7 καὶ δ 8. plenus τέλειος. 'Ενταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ἃς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). alter altera de causa δ μὲν ἐξ ἑνὸς λόγου, δὲ ἐξ ὅλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π. χ. δ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιττοῦ (ὅρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, δὲ 8 διότι εἶναι ὁ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἵσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ὄλλοι. habetur θεωρεῖται. circuitu naturali διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. summam ἐνν. anfractuum reddituumque solis = annorum) tibi fatalem τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς είμαρμένης ὁρισθέν) σοι ποσὸν (ἐτῶν) ἦτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. se... convertet θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). 'Ο Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν 'Ρώμῃ μεῖζον κύρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων: omnes boni δλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ὁ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). te - te σχῆμα ἐπαναφορᾶς. socii... Latini. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν καταιγίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. nittatur (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. pitor, pīxus ἢ nīsus sum, 3) δύναται νὰ στηριγθῇ. ne multa ἐνν. dicam (ὑποτακτ.)

= ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator . . . oportet* ὡς δικτάτωρ . . . πρέπει νά . . . (ἰδ. ἀνωτ. *ostendas oportebit*). Ἐπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἥδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.): ὑπόνοιαι ἡγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορηνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. "Αξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἔχθρος του Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε « *ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis* ». *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemuisserintque* (φ. *ingemisco, ingemui*, 3) = « ἀνακεραγότος καὶ οἰμωξάντων » : ὁ Λαζίλιος (ἰδ. Προλεγ.) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγήν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόδυμιος, Τουβέρων, Ροῦφος Σκαιόλας, Φάννιος ἰδ. Προλεγ.) ἔξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιπίων, ἡπίως προσμειδῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st !* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ ! « *σιγ' ἔχετε* », *σιωπή !*). *parumper* ὀλίγον τι (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περὶ ληψις. Ἀποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἥτις ἀναμένει τοὺς καταστάτας ἀξίοντας τῆς Πατρίδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμιλίος. Διατί ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Συμφόρηση τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo = ut eo.* Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκριτικοῦ. *alacrius* θαρραλεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad . . . tutandam r. p. . . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουνδιακὴ ἔλξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο

ὅτι...), νόμιζε τοῦτο ως βέβαιον, ὅτι... (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἡγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]. certum... ἡ συντ. :... certum locum (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui... ubi... fruantur... ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ πρωρισμένος δι' ἔκεινους οὔτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui... conservavērint... auxērint [ὑποτακτ. αἰτιολογικαὶ]). ubi... fruantur (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύσωσι. beati εὐδαίμονες, « μακάριοι » (τ. ἐ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ διοῖα παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). aequo semper terno (ἀφαιρ. εἰς τὸ fruantur) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδελεχῆς εὐτυχίας). aevum = vita. nihil est principi deo... acceptius quam... οὐδὲν εἶναι... τῷ ὑπάτῳ θεῷ... ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ... principi deo τῷ ἄρχοντι θεῷ· εἶναι δὲ ὑπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἀλλούς δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν δῶν ἐγώ δημητορίδος πατήρ τε ἔργων ». quod quidem in terris fiat (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), ὅπερ τούλαχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. terra ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. terrae motus), ἢ ἐκάστην γάρων (π.χ. in hac terra), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. terra ac mari, terrā marīque). ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. concilia coetusque hominum iure sociati αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (iure) ἡνωμέναι (sociati). Δικαίως ἄρα λέγεται ubi societas ibi ius καὶ θεωρεῖται τὸ ius et aequitas ως τὰ vincula civitatis. (concilium = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον. coetus = συνάθροισις προσώπων οἰκείᾳ βουλήσει πρός τινα σκοπόν). quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ civitates ἀντὶ qui (= concilia coetusque hominum iure sociati). Πρβλ. § 7: quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13: quem oceanum appellatis. civitates. Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔσωτο, ἀπέναντι τοῦ πλησίου καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ως καὶ ἔκεινοι οὔτινες ιθύνουσι καὶ σφέζουσιν αὐτὰς (harum rectores et conservatores). hinc profecti huc rever-

tuntur ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (proficiscor, profectus sum, 3): εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρχεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῆσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ἴταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶν θιυνόντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. ‘Ο Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 — 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἴδεις ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Aīn. 6, 724 ἔξ). ‘Ο Σενέκας (ep. 86, 1), ὅμιλῶν περὶ τοῦ Σκυπίωνος λέγει : animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi (πείθω ἐμαυτόν, πείθομαι). revertor, reverti, reversus, 3.

§ 6 (14). *hic ego* τότε ἐγώ. *quam a meis* ὅσον (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). *quaesivi . . . viveretne ipse* ἡρώτησα ἐὰν ζῇ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς δν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos* ἐνν. *esse* (ὁ extinguit, extinctus sum, 3). *quos . . . arbitramur* οὓς ἐνομίζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἡ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (viveret). *immo vero . . . hi vivunt* (μ' ἐρωτᾶς ἀν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωήν των). *qui . . . evolaverunt* Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ διθάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra . . . vita . . . mors est.* ‘Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει : haec quidem vita mors est. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι. . . ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν » περβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 636 N) : τίς δ' οἴδεν εἰς τὸ ζῆν ἔστι κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν . . . ; *quin tu aspicis . . .* (ἐρώτησις προτρεπτικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς . . . ; παρατήρησον. *aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem* μετχ. κατηγορημ. *quem = hunc autem* τοῦτον δέ. *equidem . . . ille autem* ἐγώ βέβαια . . . ἀλλ' ἐκεῖνος (ἐκεῖνος τούναντίον). *vim lacrimarum* ἀφθονα δάκρυα, γείμαρρον δακρύων. *flere prohibebat* (πρτ. ἀποπείρας) προσε-

πάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *fleo*, *flēvi*, *flētum*, 2. *prohibeo*, -*būi*, -*bītum*, 2.

§ 7 (15). *ut primum... loqui posse coepi* ώς πρῶτον (= *ubi primum, simul ac*) ἤρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ δούμιλλ. *loquor, locūtus sum*, 3. *fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprimo*, -*pressi*, -*pressum*, 3. *inquam* (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακαμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοιηθέντος *sanctus* [ἡτις κυρίως εἶναι μετχ. τοῦ *sancio*]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec αὐτὴ* (ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita ἡ* (ἀληθῆς) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστὴ ἡ (Πυθαγόρειος, Στωϊκή καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἡτις εἶχε κατακλύσει τὴν 'Ρώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰώνος καὶ ἡς τὴν πρώτην ἔκφρασιν εύρισκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. 'Η γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. 'Η ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὑπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. 'Η γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. 'Ἐκ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐρριζώθη στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ἡτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἔθνους (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror...?* διατί ; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού...?). *in terris* ίδ. ἀνωτέρ. § 5. *quin... proprio* διατί δέν... ; (ἀς σπεύσω νά...?). *huc* εἰς τοῦτον τὸν τόπον. 'Η διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγω ἔξαγωγῇ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἶναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = ὅχι! δάκ!! , ὅχι, όχι!! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμης), ίδ. καὶ κατωτ.: *in custodiā corporis*. *ille* ὁ πατήρ. *nisi... te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit*... ἐὰν δέν... θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν· (ὅμοιαι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις πρβλ. καὶ Πλάτ. Φοιδ. 62 B). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), δὸν ὁ δρθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἡμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius... est* οὖ ἐστιν, φῶ ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ *templum*. *huc* σύναψον πρὸς τὸ *adītus*. *adītus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἡ πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege... qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄρῳ... ἵνα οὗτοι (*qui* = *ut ii*) θεῶνται (μετὰ θαυ-

μασμού). Θὰ ἔπειρεπε νὰ τεθῇ *tueantur*, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ παρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. Τυεօρ, (*tutatus sum*), 2. *illum globum ἔκεινην* (τὴν γηίνην) *σφαιραν.* *medium*: κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος). ἀλλ' ἥδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, *εἰσηγήθη* (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur.* τὸ *quae καθ'* ἔλξιν πρὸς τὸ *terra ἀντὶ qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus...* καὶ (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) *ψυχὴ* (ἔδόθη) . . . *ex... ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .): οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὴν *ψυχὴν* (ἴνθερμον πνεῦμα) (= *inflammata anima*, Κικ.). "Οτι τὰ ἀστρα ἤσαν πυρὰ καὶ ἡ *ψυχὴ* ὡσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀστρῶν, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαιδρῷ καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas ἀστρα* καὶ ἀστέρας. *globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῦ τὸ σφαιροειδές (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὄλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὡραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιὰς αὐτῶν. 'Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν «κύκλῳ φορὰν» ἢ «ἐγκύκλιον φορὰν» τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* ὅθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi... et piis... retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς . . . διφείλετε νὰ φυλάσσετε τὴν *ψυχὴν*: ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος. ἴδ. § 21: *inclusus in corpore.* πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαιδ. 62 B. «ὁ ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἔν τινι φρονῷ ἐσμεν οἱ ἀνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἐσυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν». 'Ο Κικέρων ἐνῷ ἐν τῇ θεολογίᾳ εἶναι διπλὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἴδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc*). *nec... migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοι-

κήσετε ἐκ . . . (νὰ ἐγκαταλείψετε τήν . . .). *ille* : *animus*, *ne . . . defūgisse videamini* ὥνα μὴ φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. *defūgio*, -*fūgi*, —, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = *adsignātum*) εἰς τὸν ἄνθρωπον καθῆκον. *munus*, *ēris* οὐ.

§ 8 (16). *sic . . . ut . . . ut οὔτως . . . ώς . . . ώς*. *anuis* ἐξ *υίοθεσίας* (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος) . . . *ego* ἐγὼ ὁ γεννήσας *gigno*, *genīi*, *genītum*, 3. γεννῶ. *cole* περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, *tīma*, ἀσκεῖ. *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. καλλιεργῶ. *iustītiam et pietatēt* δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντα). *cum . . . tum . . . ὅσον* (εἶναι) . . . *τόσον* (εἶναι) . . . *in parentibus et propīnqūis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν...καὶ τῶν...). *ea vita via* (*via* κατηγορ.) *est in caelum αὐτὴ ἡ* (γητῆ) *ζωὴ εἶναι ἡ* ὁδὸς (τῶν τεθνεώτων = eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν) ἡ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. *vita* — *vita*, *caelum* — *coetum* παρήχησις. *corporē laxati* ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος πρβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides . . . quem . . . nuncupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφίνεται πλέον ἐν τῷ διαιλόγῳ τούτῳ. *autem* δὲ = καὶ, *id.* § 3 : *ostendebat autem*. *circus κατηγορ. elucenīs* ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, ελῆσθαι, -*luxi*. 2. *inter flamas* = *inter inflammata sidera* μεταξὺ τῶν διαπύρων ἀστρων. *sidus*, *ēris*, οὐ. *a Graiis* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἐλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ὅχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ἴστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἔθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbeū lacuum* γαλαξίαν : τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἥδη ἀπὸ τοῦ 470 π. Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. 'Η θεωρία τῆς διαμοῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλυχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo* ἐνν. *loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ. ἐ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (δ. *contemplor*, 1.) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia . . . cetera* πάντα . . . τὰ δὲλλα (οὐράνια σώματα). *praeclara . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμαστά. *autem* δὲ = καὶ (*id.* § 3). *eae . . . quas* τοιοῦτοι . . . οὓς (οἷοις).

*ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). eae... quas τοι-
αῦτα... ἀ (οἶται). omnium ἐνν. stellarum. suspicati sumus ἐφαντάσθη-
μεν (φ. suspicor, 1.) ea... quae αὐτός... δόστις. minima ὁ μικρότερος
(ἀστήρ), ἡ σελήνη. ultima ὁ πλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπό... : τοῦτο ἐν
σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ' ὄντα εἴχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. citima
ὁ πλέον (ὑπερθ. βαθύτατος τοῦ citer, citra, citrum, συγκρ. citerior, -ius, γεν.
... -ioris) πλησίον ἀπό... : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν
τῇ ἐγρηγόροσι. terris δοτ. luce... aliena φωτὶ... ἀλλοτρίῳ (τῷ φωτὶ τοῦ
ἥλιου). πρβλ. § 9 : luna radiis solis accensa : τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ
ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φο-
ρᾶς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. autem δὲ = καὶ (ίδ. § 3). facile ἀναμφιβό-
λως (χωρὶς ἀλλο) κατὰ πολὺ. vincebant ὑπερεῖγον, ὑπερέβαλλον. vinceo,
vinci, victum, 3. iam ipsa terra : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω
omnia....cetera· ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπειρε νὰ
τεθῇ terra vero ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. ita... parva τόσον... μικρά. ut
me imperii nostri... paenitereτ ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἴμαι εὐγεριστημέ-
νος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἴμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν
ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). paeniteo, -tui, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ.
paenitet, -tuit, 2. me alicuius rei μεταμέλει μοὶ τινος, δυσγερῶς φέρω
τι. quo ἀφαιρ. δρόγαν. ἐνν. imperio. quasi punctum τρόπον τινὰ
(quasi = ut ita dicam) σημεῖον τι (διάστημα, ἔκτασιν ἔλαχιστην).
eius αὐτῆς δῆλ. τῆς γῆς. Ἡ φωμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἄρα γε θὰ
ώμιλει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηνθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;*

IV

*Περὶ ἀληθινῆς. Περιγραφὴ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν
ἐννέα σφαιρῶν.*

§ 9 (17) *. quam = hanc autem (ἐνν. terram). magis

*'Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ ἐλλη-
νικῇ καὶ ῥωμαϊκῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο
σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον
σύγγραμμα τοῦ Ἐλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἰ. περ. 100—178 μ.Χ.)
«Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία» καὶ διετηρήθη

βρίσκω

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. *cum* . . . *intuerer* ἐπειδή . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν συμφρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικροτέραν ἔκτασιν τοῦ ῥώμ. κράτους). *intueor*, (*aspxi*), *ēri*, 2. *quaeso* τὸ δ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἴσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (*quousque tandem* . . . ἔως πότε τέλος πάντων . . .) *quaeso*, 3. *humī* (πτῶσις τοπ.) χαμαὶ, χαμᾶξε, κατὰ γθονός. *nonne aspicis* . . . ? (ἔξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προστηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις . . . ; *in templā* εἰς ἀγκαλεῖς χώρους (ἔκτάσεις)

ἐν ἵσχυι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. 'Ο Πλάτων, δ' Ἀριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. 'Ὑπῆρχεν δύμας καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. 'Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται δ' Ἀναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων (Ἰκέτας καὶ 'Ἐκφαντος Συρακύσιοι), δ' μαθηματικὸς Ἡρακλείδης δ' Ποντικός, δ' καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθεὶς, καὶ διάσημος ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος δ' Σάμιος, δ' τελειώτερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. 'Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἔξης) θέλομεν ἰδειν τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπόν τι, οὔτε ηὗτος ἔδινεν τῶν 'Ρωμαίων ἡ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. 'Οθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἶναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξασίαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον. 'Η γῆ σφαιρικὴ, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτῆς στρέφεται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς ἐντὸς μᾶς διοκλήρου ήμέρας ὁ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. 'Η οὐρανίος σφαῖρα ἔθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πρωγματικήν. 'Ἐπ' αὐτῆς ησαν προστλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτὴ ἔξωτερικῶς τὸ σύμπαν. 'Αλλ', ἔνωρις ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἶχε δεῖξει διτανά τινά, ἐν οἷς δ' "Ηλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῷ μετέχουσι τῆς κυνής περιστροφικῆς κυνήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προστηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλονται θέσιν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀστέρας καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπουν πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταύτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ήμεροτικὰς κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαῖρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆτας ήσαν ἐπτά τὸν ἔριθμόν : δ' "Ηλιος, ἡ Σελήνη, δ' 'Ερμῆς, ἡ 'Αφροδίτη, δ' 'Αρης, δ' Ζεύς καὶ δ' Κρόνος. Γνωρίζομεν πῶς ἡ ἀστρονομία ἔχει τὰς κινήσεις ταύτας. Αὕτη θέτουσα τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν "Ηλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανῆτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν,

έτεθη συγκεκρ. ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἡθική). 'Η δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosac* σφαιροειδεῖς *et rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐρανὸν σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus globus*. Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχήν. *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (*σφαιρα*). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἔσυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατὸς Θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ « θεὸς » καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coērcens et continens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi... stellarum cursus . . .* (*ποιητ.*) ἐφ' ἡς (*σφαιρας*) εἶναι καθηλωμέναι ἐκεῖναι αἱ φοραὶ (*τροχιαὶ*) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ *illae stellae quae cursu semipiterno volvuntur*). 'Η γνώμη τοῦ 'Αναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ 'Εμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἥσαν πρόση-

περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπτὰ πλανῆται ἐθεωροῦντο προστάλωμένοι εἰς ίσαριθμούς διαφανεῖς σφαιραῖς, ἡ δὲ ἕδια τῶν πλανητῶν κίνησις ὀψείλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαιραὶ αὖται ἥσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἀπάνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἔτι δὲ ἥσαν δύμοκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συγδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὡστε γὰρ μετέχουσι τῆς ἡμερήσιας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. X., 616). 'Επομένων ἔκστη τούτων εἴχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἄξονας διαφόρους, τὴν μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαιραὶ τῶν πλανητῶν ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἔξωτερικῇ οὐρανίῳ σφαιράᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἀλληγ., κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, ἥτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαιρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένωνς ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόεντος 'Αρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαιρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ 'Ηλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαιραὶ τῆς 'Αφροδίτης καὶ τοῦ 'Ερμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαιραὶ τῆς Σελήνης. 'Η Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαιραν, πρώτης λογικούμένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

'Η διάταξις αὐτῆς τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλυνίου κατ' ἀγνωτον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ 'Αριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρότον ὑπὸ τοῦ 'Αναξιγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαιρας τῶν ἀπλανῶν σειράν : Κρόνος, Ζεύς, 'Αρης, 'Ερμῆς, 'Αφροδίτη, 'Ηλιος, Σελήνη.

λωμένοι (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνειαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντείχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων. *qui volvuntur oītinec* (συμ-) περιστρέφονται, *oītinec* (συμπαρ-) ἀκολουθοῦσι τὴν αἰώνιαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν (οὐρανίαν στρατῶν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro* ἐπίρρ. ὅπισω, ὅπισθοδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φορὰν) τ. ἔ. ἀπὸ A. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἤδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum δι' ἀντιθέτου* ἡ δούρανδος κινήσεως, φορᾶς). *atque* ἡ (= *quam. πρβλ. contrarius, idem, alias, similis ac ἡ atque*). 'Η μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου . . . — *caelum* = *caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* id. § 5. *Saturniam* (*stellam*) : πράγματι δὲ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιοὺς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης. *deinde* ἔπειτα (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρᾳ. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἡσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία αὐτῇ δὲν ἔξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῷ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ "Αρεως (*rutillus*) καὶ ἡ ὡχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο δὲλέθριαι. *ille fulgor* = illa fulgens stella ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : *fulgēo*, *fulsi*, 2. λάμπω. *qui* (*fulgor*) *Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαϊκὴ δόνομος) = Iupiter Ζεύς (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos*, *Iovis propugnator*, *Iovis stator*): Iuppiter καὶ Iūpiter, γεν. *Iovis. tum* τρίτη (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔπειτα (τέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *medium fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδόν (ἡ τρόπον τινὰ) χώραν. *obtinet* — occupat ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux* . . . *luminum* (= *stellarum*) — *reliquorum* ὁδηγὸς . . . ἀρχηγὸς καὶ εὐθυντὴρ (ῥυθμιστὴς) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ δὲ Μακρόβιος 1, 20. *lumen*, ἵnis οὐ. *temperatio* κανῶν (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου mens) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστής, ῥυθμιστής (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. *iδιότ.* Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲ ἡλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta* . . . *ut* τοσοῦτον . . . ὥστε. *cuncta lumina. sua luce* ἀφαιρ. δργαν. *sua luce lustret* (= *collustret*) καταυγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἑαυτοῦ φωτός,

διαχέει τὸ ἔαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῖ. *hunc* (*solem*). *alter, alter . . . cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*) : τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος ‘Ηρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης). ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ : *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil... nisi... caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum . . . datos δοθείσας* εὑνούσι τῶν θεῶν. *nam σχῆμα προκαταλήψεως* : (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ δομιλήσω) διότι . . . Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ *autem* = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10 : *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. ‘Η κοσμικὴ αὔτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωικῶν. *neque . . . et . . . et oὔτε . . . καὶ . . . καὶ* (πρβλ. § 20 : *neque . . . est, et . . .*). *infima est εἶναι* ἡ ἐσχάτη. *feruntur . . . pondera καταφέρεται*, ῥέπει . . . πᾶν βάρος. *nutu suo αὐτομάτως*, διὰ τῆς οἰκείας ῥοπῆς (ἔλξεως, βαρύτητος). ‘Αλλαχοῦ δὲ Κικέρων λέγει : *si opte nutū et suo pondere.*

V

Περὶ ληψις. Θεία ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κυρήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Αδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae = haec autem ταῦτα δὲ* (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum . . . intuerer* ἐνῷ . . . — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stuprō, -pūi, 2. me recepi* (ἐκ τοῦ προηγούμενου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, συνῆλθον : *recipio, -cēpi, ceptum, 3. quid tī ; tī εἶναι τοῦτο* ; (θυμασμὸς καὶ ἐκπληξὶς ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἦχου ἀπροσδοκήτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξηγησιν τούτου). *hic . . . quis est, qui ? . . . οὗτος . . . τίς εἶναι, δστις ; tantus et tam dulcis τοσοῦτος* (τόσον ἴσχυρός) καὶ (δύως) τόσον ἡδύς (τερπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « ψόφος ἐναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἥν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρων, εύρισκομένων εἰς ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. Ό Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἔδουσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus sed tamen pro rata parte distinctis μὴ ἔχων ἵσας ἀποστάσεις* (προερχόμενος ἐξ ἀνίσων διαστημάτων) ἀλλ' ὅμως κεκανονισμένων δι' ὡρισμένης (μεταξύ των) ἀναλογίας (= *pro ratā parte*), *ratus, a, um* ἀνάλογος, λελογισμένος (λογαριασμένος, ύπολογισμένος, μετρημένος) μηχ. τοῦ *reor, ratus sum, reri* 2. = λογίζομαι. *in pulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τούτοστι διὰ δονήσεως, ἥν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὖται αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκεφαννύων (μετριάζων) δέξεις (ύψηλοὺς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὄρθου καταμερισμοῦ δέξεων καὶ βαθέων τόνων (= *aequalibiter*) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας = *concentūs*), τ. ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. *enim* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motus κινήσεις τοσαῦται* (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρων). *in silentio ἐν σιγῇ.* *et natura fert καὶ* (ἐξ ἀλλού) εἶναι φυσικόν, προέργεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. *ut . . . sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἥχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων δέξεων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema τὰ ἔσχατα* (τ. ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extrēmus καὶ extimus* ὑπερθ. βαθὺδος τοῦ (*exter, extēra, extērum* ἢ *exterus, -a, -um*) συγκρ. *exteriōr, -ius γεν. -iōris.* *ex altera parte . . . ex altera autem* ἐκ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἔτερου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (μὲν βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) . . . δέξεως (μὲν ἥχους δέξεις, ύψηλοὺς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ ille summi caeli stelliferi cursus). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. 'Η λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρῳ λ. *infimus*. *cuius conversio est concitatiōr* ἡς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἀλλών). *acuto et excitato..sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου δέξεος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo:* (ἐνν. sono) διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐν. cursus move-

*tur) κινεῖται, τούναντίον ἡ σεληνιακή καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιὰ (ἡ σφαιρα τῆς σελήνης). infīmus, -a, -um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (θετ. infērus, a, um) συγκρ. inferior, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, id. § 9 : nam ea). *manens immobilis* τ. ἔ. una sēde semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαιρα τῆς σελήνης) κατέχουσσα (πρβλ. ἀνωτ. § 9 : obtinet). *medium... locum* τὸν μέσον... τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος, : *oclo* : ἐνῷ εἶναι 8 αἱ σφαιραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡχητικὰ διαστήματα. 7 τόνοι, διότι δύο ἔξ αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (eādem vis), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφόρων διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἀνωτ. § 10 : intervallis inparibus). *qui numerus ὅστις ἀριθμὸς* (ὁ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἶναι ὁ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 (id. ἀνωτ. § 4 : plenus). *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἡχὸν τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς (Ὁρφεὺς, Ἄμφιον). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. δργαν.) διὰ μουσικῶν δργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ. ἔ. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἐστοῖς. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans, -ntis* (κυρ. μτχ. τοῦ praesto, -stīti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσυχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν).*

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πληρωθέντα ἡχου. *obsurduerunt* (φ. obsurdesco, dūi, 3 = γίνομαι κωφός) ἐξεκωφάθησαν (= sensū audiendi caruerunt). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἥν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἀνθρωποι πρὸς τὸν ἡχὸν τοῦτον. Ἐν τοῖς ἔξης δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ δικτί οἱ ἀνθρωποι δὲν ἐνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς): τὸ θετικόν, hebes, - ētis. *sicut... ea gens...* caret ὥσπερ... ἐκεῖνο τὸ γένος... στερεῖται, ἔχει γάστει (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Catadupa nominantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὄνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὄνομαζόμενοι). *praecipitat* (ἀμτβ.) καταφέρεται (= praecipitatur). *mundi* id. § 10. *con-*

versione ἀφαιρ. αἰτίας. tantus... ut τοσοῦτος (τόσον μέγας)... ὥστε. *capere* νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitis* δὲν δύνασθε. *nequēo*, - ire. 'Η παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἥχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούσμεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intueri solem adversum ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον* (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intuor*, (πρκμ. aspexi), 2. = ἀποβλέπω, *eiusque* ἀλλὰ (= que) τούτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δυοῖν = *acies sensū vestri*) ἡ δέσμης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ ὄραν), ἡ ὄρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑπογωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ admiror, 1') = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referebam... oculos ad terram identidem ἐπανέφερον* (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μού) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: *refero*, *rettuli*, *relatum*, *refēre*.

VI.

Περὶ ληψίς. Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶνται αὐτῆς. Οἱ ἀνθρωποι δρεῖται περιφρονῶν τὰ γῆνα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. Ματάται ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari παρατηρῶ* ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc ἀκόμη τώρα sedem... hominum ac domum = terram* (ιδ. § 21). *quae (terra) parva, ut est, ita... μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis,-e).* Εἰς τὸ *humana* ἀντιτίθενται τὰ *caelestia* (= supera). *spectato... contemnito* ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, δοτις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδει σημασίαν (*contemnito* = despicito) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *contemno, - tempsi, - temptum, 3. celebritatem sermonis hominum* (= ab hominibus) (*hominum γεν. ὑποκειμ.*) = διάδοσιν (ἐξάπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (*διαφήμισιν* ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expetendam gloriam = quae expetenda videri possit ἐπιδιώξιμον* (*προσδοκήσιμον*) δόξαν. *vides habitari... interiectas* (ἐνν. *esse*)... *sed... stare ἀπαρέμφει. ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ vides.* Τὸ *habitari* παθητ. *ἀπρόσωπον* = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (*ὑπάρχουσι κατοικίαι*). *intericō, - iēci, - iectum, 3. sto, steti, —, 1. quasi* οὐτως

εἰπεῖν (ίδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπιτάκις § 12. ίδ. § 13) δόλονεν σμικρύνεται (vides habitari... et in ipsis... easque..., cernis autem..., hic autem alter..., ex ipsis..., quis in reliquias...). Τὸ θέμα ἀφ' ἑνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἔτερου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοὺς παλαιοὺς 'Ρωμαίους ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). ut nihil... manare possit ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! partim... partim... partim... μέρος μὲν (ἄλλοτε μέν) ... μέρος δέ... ἄλλο δὲ μέρος. obliquos ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοι, ἡτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἴσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἴσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις : (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸν μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). transversos ἐν θέσει ἀντίθετῳ. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἡτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ὅλαις λ. : οἱ ἔχοντες ἵσα καὶ διμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180^ο). adversos οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἡτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίγθονα » (ἐν ὅλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180^ο). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : adversa vobis urgent vestigia. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν 'Αθηνῶν οἱ ἀντοικοι εὑρίσκονται ἐν τῷ ὥκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος περὶ τὰς 10^ο διὰ τὴν 'Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8^ο διὰ τὰς 'Αθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ 'Ωκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ 'Ωκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). cernis autem : τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. quasi... . cingulis διὰ τινων, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωγῶν, (cingulis = plagis, oris, regionibus). 'Η διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κυνήσεως τοῦ ἡλίου, ἦν οἱ παλαιοὶ ἡδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς 'Ιωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π. Χ. ἡχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης (τῶν

ἀρχῶν τοῦ δου π.Χ. αἰώνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὔκρατοι ζῶνται ὑπῆρχαν κατωκημέναι. Τὰ ἀπό τινων ὄμως ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης, *e quibus duos = quorum duos* δῶν (ζωῶν) δύο (βλέπεις ὅτι εἶναι ἐσκληρυμμέναι, κοκκαλιασμέναι κατεστραμμέναι) ἔνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνῖς) = obriguisse pruinā : obrigesco,-rigui, 3. *diversos* = disiunctos ἀπομεμακρυσμέναι. *inter se ἀλλήλων. et... subnixos καὶ... ἐπεριδόμενοι* ἐκάστη χωρὶς (εἰς utrāque parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = verticibus ipsis [ἀφαιρ.]. *subnixus* (καὶ *subnīsus*), α., um. *vertices* πόλοι (ἐν. *vertex*, *verticis* ἀ.): εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ δὲ στρέψεται (vertitur) σφαιρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαιρᾶς [*caelestis globus*], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαίρας [τοῦ ἀέρος], ητὶς περιβόλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δίξι τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torri* (βλέπεις) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται: *torrēo*, *torrūi*, *tōstum*, 2. *ardore* (ἀφαιρ. *aītīas*) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo... quorum... ille...* (ἡ μακρὸν ὥμῶν), *hic autem alter...* (ἡ πλησίον): δύο (οἱ εὔκρατοι ζῶνται) ... δῶν... ἐκείνη, αὕτη δὲ ἡ ἐτέρα... *australis* (ἐνν. *cingulus*) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ής. qui insistunt οἱ ἐπεριδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. insisto, instiți, —, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμᾶν πιέζουσι τὰ ἵγνη (χαράττουσι τὰ ἵγνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ. ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν «ἀντίγθονα». *Id. § 12: adversos stare vobis*). *urgēo* (*urgueo*), *ursi, —, 2. nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet = οὐδεμίαν* ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) *μεθ'* ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην). Αὕτη χωρὶς τὰ διὰ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (=septentrionalis) ἡ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo*, *ōnis* ἀ. δὲ βορρᾶς. *cerne... quam... contingat παρατήρησον... πόσον* (εἰς ποῖον μικρὸν βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρ. ἐρωτηματικο - ἐπιφωνηματικόν) ... ἀπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim πράγματι. colit* κατοικεῖται *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. *angustata verticibus* στενούμενη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν

τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα (180^ο : 34^ο) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a nobis*). *quaedam* οὖτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης: *circumfundo*, -fūdi, -fūsum, 3. *quod... quod...* *quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ νὰ ἐπανολούθῃσῃ ἀποτόμως ἡ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem καθ'* ἐλέξιν πρὸς τὸ οceanum ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*). *in terris* ἰδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ἰδ. § 5). *tanto nomine* ἀφαιρ. ἰδιάτ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσούτου δόνματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα δόνομά του, μολονότι ἔχει... *quam sit* (*πλαγία ἐρώτησις*) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num... potuit...?* ἀρά γε... ἡδυνήθη...; (ἀπάντησις: δὲν ἡδυνήθη). *cultis...* (ἀφαιρ.) «ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuisquam.. Caucasm - Gangen*: Καύκασος καὶ ὁ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis... partibus* δηλ. ἐν τῇ βαρ. εὐκράτωρ ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis*: *oriens*, -ntis μτχ. τοῦ *orior*, *ortus sum*, 4. *obiens*, γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obeo*, -ii, -itum, *obire*, (*orior* = ἀνατέλλω καὶ *obeo* = *occido* δύω). *quis... audiet?* (ἀπάντ.: οὐδείς). *quibus... amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *projecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis... velit* (*πλαγία ἐρώτ.*) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ)... θέλει (ἀξιοῖ). *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τὸν ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12: *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικούς (§ 14: *ipsi*, § 15. *quin etiam... quid autem interest* καὶ § 16: *praesertim cum...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον; τιμῆσις πρὸς δήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περὶ λήθης. Ἡ λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γηίνης δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. Ο πάππος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam καὶ προσέτι (μάλιστα δέ). si cupiat ... non modo (non)... sed ne... possimus* ἐὰν ἥθελε ἐπιθυμήσει... οὐ μόνον... ἀλλ’ οὐδὲ... δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ ρῆμα (*possimus*). *cupio,-pīvi* η̄ -pīi,-pītum, 3. *proles* (= *progenies*). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ μέλλουσαι ἐκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ (*πρβλ. κατωτ.* : *qui postea nascentur*). *proles*, is θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλλῆς (*διαδοχικῶς*, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ unius cuiusque. *a patribus acceptas* (*ἐπεξήγησις τοῦ deinceps*), ἀπὸ τῶν πατέρων παραληφθέντας. *accīp̄io,-cēp̄i,-ceptum*, 3. *propter elusiones exustionesque* ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων. *tempore certo καθ'* ὡρισμένον χρόνον (*χρονικὸν διάστημα*, ὅπερ εἴναι ἐκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus τῆς § 16*). 'Η νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει δτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἴναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωικῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωικοί, ἀκολουθοῦντες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπέρεσθεν δτι δ κόσμος εἶχε τὴν ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς δ ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατακλυσμῶν καὶ δλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. 'Αλλὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου πυρὸς θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὅμοιος κόσμος. Αὕτὸ δὲ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐτῶν (*tempore certo*), ἥτοι μεθ' ἔκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens annus*). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, δτι περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ρωμύλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαιλόγου τούτου (129 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἴναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesimam partem... conversam*) τοῦ μεγάλου τοῦ (587X20 = 11.740). Τοῦ μεγάλου τούτου τοῦ 587X20 = 11.740) διαιρετικός οὐσίας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὥριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954 ἔτη. *quid autem interest ab iis... sermonem fore de te τί τέλος πάντων ἐνδιαφέρει* δτι θὰ γίνη λόγος ὑπ' ἐκείνων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλλει ἀν θὰ διμιλήσωσι περὶ σοῦ... ;) : *interest*, *interfuit*, *interesse*. *sermo-*

nem ab iis id. § 12: sermonem hominum, qui postea nascentur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3) ab iis... qui ante nati sunt = a maioribus. cum... nullus fuerit ἀφοῦ... οὐδεὶς ἔγινε. qui οὔτινες, καὶ δμως οὗτοι, nec pauciores... et meliores οὔτε ἐλάσσονες (ὀλυγώτεροι...) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ, (μὲ κάθε τρόπου).

§ 16 (24). praesertim cum... nemo... possit ἀφοῦ μάλιστα... οὐδεὶς... δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen... potest πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. unius anni ἐνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id. § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὅπόταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὡστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλβένος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. δταν ἀπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. enim δηλοδή. populariter (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῷ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). astri λ. ποιητική. tantum modo μόνον. id est τουτέστι. cum autem... redierint... rettulerint tum... potest ἀλλὰ μόνον δταν... θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει)... καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἰναι δυνατόν): redēo, -dī, dītum, refero, rettūli, relātum, referre. ad idem unde... εἰς τὸ αὐτὸ (σημεῖον) δόποθεν... semel ἀπαξ (μίαν φοράν). eandemque... discriptionem τὴν αὐτὴν διάταξιν. longis intervallis μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis... saeculis). totius caeli ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. ille... appellari potest (τότε) θὰ εἰναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις δτι τὸ ἀληθὲς ἔτος συντελέσθη καθ' ὁλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= « ἀναλογίαν », τ. ἔ, dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio]. in quo ἐν τῷ ὄποιω (κοσμικῷ ἔτει). vix... audeo μόλις τολμᾶ, μετὰ δυσκολίας τολμᾶ, dicere... quam... teneantur νὸν εἰπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ περιλαμβάνονται (πλαγ. ἔρωτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4 μῆνες).

namque ut... habeto ἡ σύνταξις : tum... habēto... quandōque(= quandocumque ὅποτεοῦν)... defecērit (τετ. μέλλ.)... ut olim... visus est, cum (ὅτε)... penetravit. deficere... extinguique ὅτι ἔξελιπεν (ἐπαθεν ἔκλειψιν)... καὶ ἐσβέσθη... extinguo (extinguo), -tinxī, -tinctū, 3. templā (id. § 7) χώρους ιερούς. ab eadem parte ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θά πάθη ἔκλειψιν). eodemque tempore καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, signis... stellisque revocatis ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπαναχθέντων) τῶν ζῷδιακῶν σημείων... καὶ ἀστέρων. ad principium εἰς τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἔκκλινήσεως). ad principium = ad primum caput «κεφαλὴν » (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ Cic. Frg. Tim. 9, 33). expletum ἐνν. esse... habeto = puta νόμιζε· (id. § 5 : sic habeto). cuius τούτου δέ, quidem τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς, scito μάθε. nondum vicesimam partem esse conversam βραχυλογικῶς ἀντὶ π. v. p. conversione (ἡ convertendo) esse confectam ὅτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ (χρόνου). Id. § 15 : tempore certo.

§ 17 (25). quocirca διό, ὅθεν. Περαινεται ὁ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. si... desperaveris... quanti tandem est... ? ἡ ὑπόδι. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἥθελες ἀπελπίσει (ἀπελπισθῆ)... πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ)... ; (πόσον πράγματι ἀξίζει); . 'Απάντησις : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. redditum ἡ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : hinc profecti huc revertuntur) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. in quo omnia sunt... viris ἐν φι εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ ἔξοχοις, ἐν φι (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξεχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν. 'Επομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. ista hominum gloria αὐτὴ σου (= ista) ἡ ἀνθρωπίνη δόξα. pertinere νὰ διαρκέσῃ... ad partem exiguum εἰς ἐλάχιστον τμῆμα. unius anni ἐνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. 'Επειδὴ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυγρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρωπῷ ἀθανασίαν. igitur ὅθεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ igitur, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (conclusio) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔξῆς λεγομένων. alte spectare ... atque... contueri : τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ si voles. con-

tuēor, (-tuītus sum.), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ὡς πρόθεσις εօντος con- τοῦ con- tueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacravit). Παροτρύ- νων δὲ πάπτος ἀποτρέπει τὸν Σκιπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. hanc sedem et aeternam domum (id. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ... διαιμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (homi- num) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : hinc profecti huc revertuntur. neque te... dedideris nec... spem posueris (προτρεπτ. ὑποτακτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδεσαι (νὰ μὴ δίδης σημασίαν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτης (στηρίζῃς) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidi, deditum, 3. παραδίδω : me dedo χαρίζο- μαι. in praemiis humanis ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοι- βαῖς. te oportet... trahat ad verum decus πρέπει... νὰ σὲ προσ- ελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) id. § 4 : ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτήν. suis... inlecebris διὰ τῶν ἴδιων αὐτῆς δελεάστικῶν μέσων (διὰ τῶν θελγήτρων τῆς, διὰ τοῦ κάλλους τῆς). quid..... loquantur tί (πολλὸς ἢ δλίγα)... δύνανται νὰ εἴπωσι (ἤθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). ipsi videant αὐτοὶ ἂς ἵδωσιν (αὐτοὶ ἂς σκεψθῶσι, ἴδική των δουλειά εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴν δουλειά σου = tu rem tuam age). sed loquentur tamen ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως (περὶ σοῦ). loquor, locūtus sum, 3. autem δέ, ἀλλά. sermo ἀναφέ- ρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis id. § 14. de ullo (οὐσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾷ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικήν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀρι- θμόν). perennis διηγεχής. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obrūo, -rūi, -rūtum, 3. interitu... obliquione διὰ τοῦ θανάτου... διὰ τῆς λήθης. posteritatis = posterorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἔξαλείφεται. (extinguo, -nxi, -nctum, 3).

VIII.

Περὶ ληγψίς. Ὁ Σκιπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολου- θήσῃ τὰ ἵχνη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, δστις ἔξηγετι ὅτι ἡ ἀληθής

ἀθανασίᾳ εἶναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὁς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωήν, αἰσθησιν, ἀνάμυησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα. ὁς δὲ αἰώνιος θεός τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἐντοῦ κινούμενον, ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae = haec autem. cum dixisset ἀφοῦ εἶπε (εἰ- πόντος). ego vero ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. siquidem ἀφοῦ τῷ δύντι (τὴν στι- γμὴν καθ' ἥν). bene meritis de patria τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἡ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ίδ. § 5 : omnibus qui...). mereor, meritus sum, 2. de aliqua re ἀξίος τινός εἴμι. quasi limen οὗτως εἰπεῖν (= quasi) ὁδὸς (ἀτραπός). limen, liminis οὐ. ad caeli aditum πρὸς εἰσοδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). patet ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). quamquam κατ- τοι, μολονότι. vestigiis (ἀφαιρ.) ingressus patris βαδίσας ἐπὶ τῶν ἤχνῶν τοῦ πατρὸς (=vestigia ingressus[διώξας] patris) Παύλου Αἰμιλίου. in- grēdior, ingressus sum, 3. et tuis (ἀφαιρ. ἐνν. vestigiis), καὶ τῶν σῶν. decori vestro non defui δὲν ἐδείχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (desum, defūi, deesse)-. nunc tamen... enītar νῦν ὅμως... θὰ προσπαθήσω. (enītor, enīkus ἢ enīsus sum, 3). tanto... τηλικαύτης, τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς)... vigilantiūs ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπα- γρυπνήσεως (ζέσεως). vigilans, ntis (μτχ. τοῦ vigilo). tu vero enītere- (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. sic habeto (pro certo habēto ίδ. § 5). non esse te mortalem, sed corpus hoc δτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτὸς (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). nec enim tu is es, quem... declarat, sed... διότι οὔτε σύ εἶσαι τοι- οῦτος (is = talis), οἶον... φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι) ἡ μορφή σου αὕτη, ἀλλά... Ἡ οὐσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σω- ματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Αξιογ. 365Ε: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες δὲν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν δὲνθρωπος. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχή, ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἥν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συν- δέεται πρὸς ἐν σῶμα. sed mens cuiusque is est quisque ἀλλ' ἡ ψυχὴ*

έκάστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς .) εἶναι ἔκαστος (ἀλλ' ἔκαστος εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγώ του). Πρβλ. Ψευδό - Πλάτ. Ἀλκ. I σ. 130 E. « διαλέγεται — οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους. τοῦτο δ' ἔστιν ἡ ψυχὴ—ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γνῶναι ἔαυτόν ». *non ea figura, quae oύχι ἡ μορφὴ ἐκείνη, ἡτις deum θεός, θεῖον ὄν.* *siquidem* ίδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταῦτης. *deum te . . .* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὖται διὰ τὸ σῶμα, ὅτι εἶναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἡτοι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ δινέειρῳ τοῦ Σκιτίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἵχνη Πλατωνισμοῦ, ἵσχυρῶς ἀναμίκτου μετὰ ἰδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρώπον ὥριζον ὡς ζῷον λογικὸν. θνητὸν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῷον λογικὸν ἀθάνατος. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. Ἀξιογ. 370 B : « οὐ γάρ δὴ θνητή γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἤρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντως θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δείμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης. . . εἰ μή τι θεῖον δύντας ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὗ τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εὔριπ. fr. 1018 καὶ Μέγανδρ. « ὁ νοῦς γάρ ἡμῶν ἔστιν ἐν ἔκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεὸς τ. ἔ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui vigeat . . . sentit . . . meminit . . . providet . . .* ὅστις (ἡτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἴσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμιμησκώμεθα, νὰ προνοῦμεν) καὶ ὅστις οὕτως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (tam) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὗ προΐσταται, καθ' ὃν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet ὁ ὑπατος θεός. *memini-* *ni, meminisse, ἦλλειπτ., provideo, -vidi, -visum, 2. ut καθὼς (κινεῖ κλπ.). mundum mortalem — fragile corpus κατὰ χιασμόν. mun-* *dum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρός τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτρῳ). Οἱ κόσμοι ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὃτι ἔχει ἐν ἔαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. "Ισως ὁ Κικέρων ἐν-* *νοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἵσως ὡσαύτως τὴν ἀφθαρτὸν ὅλην τῶν*

ἀστέρων. Ἡ σύγχρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἴναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκούς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς δὲ ίδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἄναρχος καὶ ἀπειρος), *semperiternus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς; ήτοι προσπαθείας τὸν τρόπον ἡκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ δικιέρων, ἀριστοτεχνικῶτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ίδ. § 19 ἔξ.), καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖν ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπου σωρείτου (per gradus syllogismorum) ὡς ἔξης:

I. . . *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur, principium motus est.* Igitur anima principium motus est.

II. *Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam πράγματι.* Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἐ. ἀν.). *quod semper movetur* « τὸ ἀεικίνητον » (= *quod semper sese movet*), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔαυτὸν κινεῖ. *motum adfert alicui κίνησιν* ἐπιφέρει (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινοῦν », *quodque : τὸ-que* = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde* = « καὶ » (ἀλλὰ) « ὑπὸ ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde ἄλλοθεν* = « ὑπὸ ἄλλου ». (πρβλ. § 20 = *pulsu externo δι' ἐξωτερικῆς ὡθήσεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως*). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς » ἀνάγκη νὸν ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸν κινοῦν ». (*τονέο,* *movi, motum, 2*). *quia numquam deseritur a se* = « ἀτε οὐκ ἀπολεῖτον ἔαυτό », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔαυτό. *desero, -rui, rtum, 3*. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὔποτε λήγει κινούμενον ». 'Εξαίρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne* — *quidem* . 'Εγκαύθια αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam* — *ne*... *quidem*) δὲν αἴρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sii, s̄itum, 3*). *quin etiam ceteris quae moventur, hic fons hoc principium est mouendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖ-
ται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτους, ἐκτὸς
τούτων. *hic fons, hoc principium* αὕτη (καθ' ἔξιν ὅντι τοῦτο ίδ. § 13 :
·quem oceanum) εἶναι πηγὴ, τοῦτο ἀρχὴ. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμία εἶναι γένεσις.
(*origo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς
·γάρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4*. γεν-
·νῶμαι, φύομαι, γίγνομαι). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνὸς ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γάρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ
·γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* =
·quodsi principium caret, caret etiam extremo « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν
·ἔστι καὶ ἀδιάφορον αὐτὸν ἀνάγκη εἶναι ». Ἡ ψυχὴ ἀρα εἶναι αἰωνία
·« ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, κα-
·ταστραφεῖσα, ἐὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renascetur*
nec ex se aliud creabit = « ἀρχῆς γάρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε
·ἔκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio* ἐξ ἄλλου (= ἐκ του).
ex se ἐξ αὐτῆς . *siquidem necesse est a principio oriri omnia* =
·« εἰπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita sit, ut . . . sit οὕτω*
·προέρχεται, προκύπτει δτι . . . *ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se moveatur . . .* (= *ipsum se moveat*) δτι τῆς κινήσεως ἡ
·ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸν ὁφ' ἔστιν κινεῖται (αὐτὸν ἔστιν
·κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν ἔστιν κινοῦν », ἥτοι
·ut motus, ordiatur ex eo, quod. (*ordior, orsus sum, 4*). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλυτον οὔτε γίγνεσθαι δυ-
·νατόν ». *vel concedat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως* (*vel*) ἀνάγκη θὰ ἥτο (θὰ ἐπρεπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς
·ὅμοιος νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ
·σταθῇ (*σταματήσῃ*) = « ἡ (= *vel*) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν
·(ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στῆ-
·ναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, costiți, 3*. Ο νοῦς : ὅσον ἀδύ-
·νατον εἶναι ὁ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον
·ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἔστιν κινοῦσα ἀρχέγονος δύναμις ἡ νά
·γεννᾷται ἥ νὰ καταστρέψεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' ὅσον προσαρ-
·μόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αὐθις ») impulsa moveatur οὐδὲ θα εὑρίσκε πλέον δύναμίν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua = ut ea) πάλιν (έξ ἀρχῆς) ωσθεῖσα κινηθῇ = « καὶ μή ποτ' αὐθις ἔχειν, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται ». Nanciscor, nactus ἡ nanctus sum, 3.

IX.

Περὶ λῃψίας. Οὐ Αφρικανὸς δὲ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγένητος καὶ ἀθάνατος ἔχουσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆς ἔδρας, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, δσω περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. Οὐ δοῦλος τῶν ἡδονῶν, περιφρονητής τῶν θελών καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρὸν ἡ δυνηθῇ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ.— Οὐ πάπτος ἐξαφανίζεται, δὲ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur . . . id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι . . . (patēo, - tūi, - , 2.). quod a se ipso moveatur ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ οὐρανός ἔχαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ οὐρανοῦ ἔχαυτοῦ κινούμενου ». quis est, qui . . . neget? τίς ὑπάρχει ὅστις . . . ἥθελεν ἀρνηθῆ; hanc naturam animis esse tributam ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ): tribūo, - būi, - būtum, 3. = χορηγῶ, ἀπονέμω. Οὐ νοῦς: πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. inanimum est enim omne, quod . . . ἄψυχον (ἄμοιρον ἴδιας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ . . . pulsu agitatur externo (πρβλ. § 19: agitur aliunde) « πᾶν γάρ σῶμα, φῶ μὲν ἐξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo δὲ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ. ἔ. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, « φῶ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». nam haec est propria natura animi atque vis διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ φύση, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὖσης φύσεως ψυχῆς ». quae si est una ex omnibus, quae sese moveat ἐὰν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἐξ δλων*

(μεταξύ δλων), ήτις έκαυτήν κινεῖ, « εἰ δὲ ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἀλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ δέκατο κινοῦν ἢ ψυχήν ». Ὡς ἀντωνυμία quae συνεφώνησε πρὸς τὸ natura atque vis ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (id. ἀνωτ.). neque nata certe est et aeterna est οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰώνια εἶναι (περὶ τοῦ neque... et πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἀν εἴη ». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, ὃν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δὲ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἔξ.), ως ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχή τις αἰώνια κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰώνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, id. § 20 : quae si est κλπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ προικὰ) τῆς ψυχῆς σου. op̄limis in rebus ! ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! sunt autem . . . de salute patriae εἶναι δὲ (εὐγενέσταται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκὴς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἐξῆς εἰρημένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. δργαν.). agitatus et exercitatus (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινούμενη) καὶ ἀσκουμένη (ἔξιον παρατηρήσεως τὸ δμοιοτέλευτον· πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον) velox, -ōcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἐξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (id. § 12 καὶ § 17 ως καὶ Cic. Tusc. 1, 118 : ut . . . in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabilis (pervolo, = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς . . .). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (pervolo, 1). ocios ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέραν βράδυνσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραίν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (ocios, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ oc̄ter). si iam tum, cum . . . , eminebit foras et abstrahet ἐὰν ἥδη τότε, ὅτε . . . , θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (forās, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ eminebit foras κλπ.

ἡ ἔννοια εἶναι : θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἔὰν μὲν καθαρὸς ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέληκουσα, ἄτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἑκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸν καὶ συνθροισμένη αὐτὴ εἰς αὐτήν ») emīnēo, -nūi, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. inclusus in corpore πρβλ. § 6 : e corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). ea, quae extra erunt τὰ ἔκτος (τοῦ σώματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. ΤΑρά γε, ἔννοεῖ δὲ Κικέρων τὰ ὅντας ὅντα (τὰς ἴδεας) τοῦ Πλάτωνος ; contemplans σκόπουσα. quam maxime ὡς οὖν τε πλεῖστον. Σύναψιν πρὸς τὸ se . . . abstrahet. A corpore . . . corporis voluptatibus. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορέων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ψλη. Πρὸς ἀγνότητα ἀρά βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατηρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὕτη συναθροίζομένη εἰς ἔστιν γνῶσην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὁρικὴν κατάστασιν. Ο Κικέρων λέγει δὲ εἶναι « voluptates . . . (τὰ θέλγητρα) illecēbrae atque escae (δέλεαρ) malorum καὶ δὲ Plato escam malorum voluptatem appellat, quod ea videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) pisces ». quasi οὖτας εἰπεῖν. libidinum τῶν σαρκικῶν ὄρμῶν, τῶν παθῶν libido, libidinis θ. voluptatibus (δοτ.) oboedientium ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἥδονάς (πρβλ. § 17 : sermonibus vulgi dedidēris). deorum ac hominum iura τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ ὅσια καὶ τὰ δίκαια. corporibus (ἀφαιρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. voluntantur nec . . . revertuntur κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσι). Ο Πλάτων (Φαίδ. 81B) λέγει : « ἔὰν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἄτε τῷ σώματι δὲι ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἔρῶσα καὶ γεγοητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἥδονῶν, ὡστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». nisi multis exagitati saeculis εἰμὴ ταλαιπωρθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας (μετὰ πολλῶν αἰώνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχή, ἡτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν. "Αξια
ἀναγνώσεως εἶναι ὅσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῦδρ. 249) καὶ ὁ Βερ-
γίλιος (Aἰν. 6, 735 κ.έξ.). revertuntur ἵδε § 5 : *huc revertuntur*
καὶ § 17 : *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.)
solutus sum (ἀξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδε-
τον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἔξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (*solvo,*
solvi, sulūtum, 3. = λύω.). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ
'Ενυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κι-
κέρωνος de re publica πρβλ. Cic. de amic. 14 : « qui (Scipio ὁ
Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re
publica, cuius disputationis fuit extrellum . . . fere de immorta-
litate animorum, quae se in quiete (ἐν ὑπνῷ) per visum (κατ"
ὄναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat ».

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΙΚΟ

ΕΛΛΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΣΩΜΑΤΑ

ΧΩΜΑΤΙΝΗ ΠΛΑΤΑΝΙΔΗ ΜΑΣΩΘΑ ΖΩΝΤΑΝΤΙΟ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΣΩΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὁρατίου.

‘Ο Κόιντος Ὁράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π. Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κατάω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αὔφιδον. ‘Ο πατέρος του ἦτο ἀπελεύθερος (libertinus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσδόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἰναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ἔδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὁράτιος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὁράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἤλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὁρβιλίου. ‘Ο πατέρος του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν μόρφωσιν τοῦ οὐίου του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλὲς ἀγροκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 72) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὁποίου τὸ δόνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἔκεινων, οἵτινες ἔσκαψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

‘Αλλ’ οἱ πνευματικοὶ δρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἥσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. ‘Ελληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

ἐπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ἵδια φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοχράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἥτοι τὸ 46 π. Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ρώμη πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π. Χ.) ἐξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. 'Ο Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. 'Ο Βροῦτος ἥλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἑκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. 'Ο Ὁράτιος μετ' ἄλλων συσπουδάστων του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθύμον μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π. Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἡττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. 'Ο Ὁράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὅμοιογήσῃ ('Ωδὴ 7, στίχ. 9, 10, 11, 12 βιβλ. II) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. "Ισως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἡτταν ἑκείνην τῶν ὁμοφρόνων του δὲν ἀνεμέιχη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ' ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

"Η θέσις τοῦ Ὁράτιου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἡτταν, ἀποβαίνει δεινή. 'Η μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἤτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

"Οτε ὅμως τῷ 41 π. Χ. ἐχοργήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ Ὁράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὡρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνέδεθη διὸ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι' αὐτῶν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

"Η ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἐξειλίχθη

σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὡστε δὲ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ρώμης. Τῆς ἐπαύλεως ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμνεῖ δὲ ποιητὴς συχνά εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἐκεὶ εὑρεν δὲ τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχὴ του, ἀνεσιν, χαράν, πηγάς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

Ἡ ποιητικὴ ἴκανότης τοῦ Ὁρατίου, αἱ ἔξαίρετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ δὲ φιλικὸς δεσμός του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαιρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἀνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν σις ὡδαί του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

Ίδιαιτέρας ὅμως μνείας εἶναι ἀξία ἡ πρὸς τὸν Ὁκταβιανὸν Αὔγουστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Ὁρατίου. Τὸ γεγονός δὲ διτὶ ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐποιέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἔξεπροσώπει δὲ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει διτὶ ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ὅτι δὲ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἥλικια ποιητής, ὄφιμος ἥδη, ἵτο ἴκανὸς νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ πρόσηκόντων¹ τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόοδον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἥτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεγόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἥλικιαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π. Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου του Μαικήνα, δόστις εἶχε προηγγηθῆ αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. "Ἐργα τοῦ Ὁρατίου.

Οἱ Ὁράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι: α) εἰς ἄφδαί (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπωφέλαι (epōdi) εἰς ἑν διβλίον, ποιήματα σκωπτικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ελληνος ιαμβικοῦ ποιητοῦ 'Αρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) δ' ἐκ αὐτονταί τηρούσις ὑμνος (carmen saeculare), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῇ ὑπὸ χοροῦ εὔγενῶν παιδῶν καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π. Χ. Σατυρικὰ δὲ εἶναι : α) αἱ Σάτιραι (Satirae ή Sermones) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἡθικὰς ἐλλειψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὥρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμῳδίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, β) αἱ 'Ἐπιστολαί (epistolae) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὥρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμῳδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη ἡ ποίησις ἡ 'Ἐπιστολὴ πρὸς Πείσωνας (ars poetica aut epistola ad Pisones) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱούς τοῦ Λευκίου Καλπουργίου Πείσωνας καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

'Ο 'Ορατίος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἴδιᾳ διὰ τῶν φύδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν ταιούτων. 'Ανεδείχθη δ' ὄντως ἀφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιησεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὁποίων προτρέπει καὶ τοὺς ἀλλούς, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ 259 « νος exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna » ἥτοι « Ὅμετς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ φύδαι τοῦ 'Ορατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. 'Η φύλια, ὁ ἔρως, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφὴν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπελίαν. 'Αν καὶ ἐμιμήθη τοὺς 'Ελληνας λυρικούς, τὸν 'Αρχιλόχον, τὴν Σαπφώ καὶ τὸν 'Αλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγραφεύς ἡ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ καταφαίνεται ἡ γνησία ρωμαϊκή ψυχή του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χεῖρας ἐκλεκτῶν φύδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. 'Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλή-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῖον, ἀφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος του Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἐρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὕμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

'Η ε' εἶναι εὔχη πρὸς τὴν Ἀρτεμίν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργιλίου φίλου Κοϊντιλίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ ζ' ἔξωτερικεύει τὴν ἀμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ἥττῃ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

'Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἔσυτὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἔξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

'Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἔτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἡραν καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

'Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ίνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὔγουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἥτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν ὡδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

M E P O S A
KEIMENON

CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1. Maecenas, atavis edite regibus,
o et praesidum et dulce decus meum,
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis
5. evitata rotis, palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus,
- illum, si proprio condidit horreo
10. quidquid de Libycis verritur areis;
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis ~~condicionibus~~
- numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secat mare;
15. fluctantem Icariis fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi ✓
- laudat rura sui; mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
20. nec partem solido demere de die
- spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae; ✓

[multos castra iuvant et lituo tubae
25. permixtus sonitus bellaque matribus

detestata. manet sub Jove frigido
venator, tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidēlibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagast.

30. [me doctarum hederae praemia frontium
dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chorū
secernunt populo, si neque tibias

Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.

35. quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.]

2. (III)

1. Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Iapyga,

5. navis, quae tibi creditum
debes Vergilium ; finibus Atticis
reddas incolumem precor,
et serves animae dimidium meae.

illi robur et aes triplex
10. circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum

decertantem Aquilonibus,
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15. quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere volt freta.

1 quem mortis timuit gradum,
qui siccis oculis monstra natantia
qui vedit mare turgidum et
20. infames scopulos Acroceraunia? *A. Sos*

nequicquam deus abscidit
prudens oceano dissociabili
terras, si tamen impiae
non tangenda rates transiliunt vada.

25/ audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum (nefas !)
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.

post ignem aetheria domo

30. subductum macies et nova febrium
terrīs incubuit cohors,
semotique prius tarda necessitas /

*A*leti corripuit gradum.

expertus vacuum Daedalus aëra

35. pennis non homini datis ;
perrupit Acheronta Herculeus labor.

nil mortalibus ardui est :

caelum ipsum petimus stultitia, neque
per nostrum patimur scelus

40. iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1. Scriberis Vario fortis et hostium
victor, Maeonii carminis alite,
quam rem cumque ferox navibus aut equis
miles te duce gesserit.

5. nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii

- nec cursus duplicitis per mare Ulixei
 nec saevam Pelopis domum
- conamur, tenues grandia, dum pudor
 10. inbellisque lyrae Musa potens vetat
 laudes egregii Caesaris et tuas
 culpa deterere ingeni. ~~scripsit~~
- quis Martem tunica tectum adamantina
 digne scripserit aut pulvere Troico
 15. nigrum Merionen aut ope Palladis
 Tydiden superis parem? ~~scripsit~~
- nos convivia, nos proelia virginum
 sectis in iuvenes unguibus acrium
 cantamus, vacui sive quid urimur,
 20. non praeter solitum leves.

4. (X)

1. Mercuri, facunde nepos Atlantis,
 qui feros cultus hominum recentum.
 voce formasti catus et decorae
 more palaestrae.
5. te canam, magni Jovis et deorum
 nuntium curvaeque lyrae parentem
 callidum quidquid placuit, iocoso
 condere furto.
- te, boves olim nisi reddidisses
10. per dolum amotas, puerum minaci
 voce dum terret, viduus pharetra
 risit Apollo.
- quin et Atridas, duce te, superbos
 Ilio dives Priamus relichto
15. Thessalosque ignes et iniqua Troiae
 castra fefellit.

tu pias laetis animas reponis
sedibus, virgaque levem coērces
aurea turbam, superis deorum
20. gratus et imis.

5. (XXI)

1. Dianam, tenerae dicite virgines,
Intonsum, pueri, dicite Cynthium
Latonamque supremo
dilectam penitus Jovi.
5. vos laetam fluii et nemorum coma,
quaecumque, aut gelido prominet Algido
nigris aut Erymanthi
silvis aut viridis Cragi ;

vos Tempe totidem tollite laudibus
10. natalemque, mares, Delon Apollinis
insignemque pharetra
fraternaque umerum lyra.

- Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
pestemque a populo et principe Caesare in
15. Persas atque Britannos
vestra motus aget prece.

6. (XXIII)

1. Quis disiderio sit pudor aut modus
tam cari capit? praecipe lugubres
cantus, Melpomene, cui liquidam pater
vocem cum cithara dedit.
5. ergo Quintilium perpetuus sopor
urget! cui Pudor et Justitiae soror,
incorrupta Fides, nudaque Veritas
quando ullum inveniet parem?

multis ille bonis flebilis occidit,
 10. nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
 tu, frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

quid ? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15. num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida

non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1. Nunc est bibendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus ; nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.
5. antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat
- contaminato cum grege turpium
10. morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria, sed minuit furem
- vix una sospes navis ab ignibus,
 mentemque lymphatam Mareotico
15. redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem
- remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

venator in campis nivalis

20. Haemoniae, daret ut catenis

fatale monstrum. quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expavit ensem nec latentis
classe cita reparavit oras.

25. ausa et iacentem visere regiam
voltu sereno, fortis et asperas
tractare serpentes, ut atrum
corpore conbiberet venenum,

deliberata morte ferocior ;

30. saevis Liburnis scilicet invidens
privata deduci superbo,
non humilis mulier, triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

1. O saepe mecum tempus in ultimum
deducte, Bruto militiae duce,
quis te redonavit Quiritem
dis patriis Italoque caelo,

5. Pompei, meorum prime sodalium ?
cum quo morantem saepe diem mero
fregi, coronatus nitentis
malobathro Syrio capillos,

10. tecum Philippos et celerem fugam
sensi, relicta non bene parmula,
cum fracta virtus, et minaces
turpe solum tetigere mento ;

sed me per hostis Mercurius celer
denso paventem sustulit aëre ;

15. te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Jovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec

20. parce cadis tibi destinatis.

obliviosio levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25. curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1. Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates, neque in terris morabor
longius invidiaque maior

5. urbes relinquam, non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maeceenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae
10. pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori
15. Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos.

- me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi
noscent Geloni, me peritus
20. discet Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
luctusque turpes et querimoniae ;
compesce clamorem ac sepulcri
mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1. Martiis caelebs quid agam Calendis,
quid velint flores et acerra turis
plena miraris positusque carbo in
caespite vivo,

5. docte sermones utriusque linguae !
voveram dulcis epulas et album
Libero caprum prope funeratus
arboris ictu.

- hic dies anno redeunte festus
10. corticem adstrictum pice demovebit
amphorae fumum bibere institutae
consule Tullo.

- sume, Maecenas, cyathos amici
sospitis centum et vigiles lucernas
15. perfer in lucem : procul omnis esto
clamor et ira.

- mitte civilis super Urbe curas :
occidit Daci Cotisonis agmen,
Medus infestus sibi luctuosis
20. dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber, sera domitus catena,
 iam Scythae laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25. neglegens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae et
 linque severa.

11. (XXV)

1. Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum ? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova ? quibus
 antris egregii Caesaris audiar
5. aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Jovis ?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis
 Edonis stupet Euhias
10. Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio
 ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
15. Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,
 nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar, dulce periculum est,
 o Lenaee, sequi deum
20. cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis

5. annorum series et fuga temporum.
non omnis moriar multaque pars mei
vitabit Libitinam; usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium

scandet cum tacita virgine pontifex.

- 10. dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens,

princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, coman.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Ι

1 - 6. *atavus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus* - *a - um*, τοῦ ρ. *edo* = γεννῶ. *deicus - oris* = κόσμημα. *iuno - vi - tum* (α') = ἀρέσκω. *curriculum - i* = ἄρμα. *meta - ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπάς τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* ρ. (α') = διαφεύγω. *palma - ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *eveho - xi - ctum* (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψώ· ἡ φυσ. σ.: *sunt quos* (= nonnulos) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ meta καὶ palma ὑποκ. τοῦ evehit). *Maeccenas - atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοὺς ἱππεὺς Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis - e* = εὐμετάβολος, ἀσταθής. *turba - ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοὺς. *proprius - a - um* = ὁ ἕδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολών. *verro - rri - rsum* (γ') = σαρῶ (σαρώνω). *area - ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergeminī honores* λέγονται : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πρατίωρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo - di - ssum* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum - i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio - onis* = ἡ πρότασις, ὁ ὅρος. *nunquam demoveas* = οὐδέποτε ἥθελες ἀπομακρύνει. *trabs - bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco - ui - ctum* (α') = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α') = παλαίω. *tox ἐπίρ.* = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re - facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis - is* = ἡ σχεδία, πλοιον. *quassus - a - um* (τοῦ ρ. *quatiōr*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἔπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλούτη τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. 'Ο "Ατταλος ὁ III (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ρωμαῖους. *Cypria trabs*: διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ικανοὶ ἔμποροι. *Africus* =

ό λίψ (κοιν. γαρμπής), θυελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ἄνεμος. 19 - 29. *poculun - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - sprevi - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγωρῶ. *nunc . . . nunc* = δὲ μέν... δὲ δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - is* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά: *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae = παρὰ τὴν* ἤρεμον πηγὴν (κεφαλόφρυσον) *ἱεροῦ ὕδατος*: (αἱ πηγαὶ ἥσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπής σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Jove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo*. *seu - seu* = εἴτε - εἴτε. *catulus - i* = σκύλος, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - elis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicus* : καλεῖται ὁ περιφήμος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ ὄνομα. τοῦ ὄμωνύμου ὅρους τῆς Ἰταλίας. *sub Jove frigido*: διότι ὁ *Juppiter*, ὃς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, ὄνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. 30 - 36. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἱερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἔξαπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. *gelidus*, ἐπίθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -nrevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν ὅργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, ὀνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὅργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous* : διότι ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ θεοῦ π. Χ. αἰῶνος, ἥσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - is* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *ferrio - ire* (δ') = πλήρωτο. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐάν μὲ κατατάξῃς μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ - ΩΔΗ III

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις ('Αφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάσφῳ ἱερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία 'Αφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἐλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡ λεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ὄχρων τῶν ἴστων φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, πέριορίζω. *obstrictis aliis* (ventis). *Iapyx - ygis* = ὁ Ιάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς Ρωμαίους ἥτο κυρίως ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίαν εύνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἴθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, ὡς πλοῖον. *quae debes tibi creditum* Vergilium : διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ δόπιον οὕτω debet. *reddo* (ρ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἤμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη)· ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui...* πρβλ. « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει... ». *fragilis - is* ἐπίθ. = εὔθραυστος. *trux - cis* ἐπίθ. = ἄγριος (*fragilis ratis - trux pelagus*, ἀντίθεσις). *praeceps - itis* (prae - caput) = προπετής, ὀρμητικός. *Hyades - um* = αἱ Ὑάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. Ἡ ἐπιτολή των ἐνομίζετο ὅτι ἐπέφερεν ὑετοὺς καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. quo (Noto) β' δρος συγχρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδρίας, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ δόπιον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult τοῦ volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (ille homo) qui... : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἔρωτησιν εἶναι ἀρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλομένων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ Ἀκροκεραύνια, δροσειρά τῆς Ἡπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ των πολλάκις ἐπλήττοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam* ἐπίρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssuum* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοΐα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμητίαι θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ρ. *perpetior* (perpatior) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται ὀρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas* ! = ἐπιφ. φεῦ !,

ἐκφράζον τὴν ὀδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου.
 27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεύς, ὃστις
 ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐννοεῖ
 τὸν ὀλέθριον δόλον, δὶ' οὖν ὁ Προμηθεὺς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* =
 κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαροί.
nova febrium cohors = νέον πλῆθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε
 πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ semoveor) =
 ὁ ἀπομεμαρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θα-
 νάτου. *corripi gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἀνθρωποι δηλ.
 πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα ὄμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ
 ὅποια περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου
 καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύτοι. *exerior*, ρ. = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω.
penna - ae = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἀθλος.
perrupit Acheronta : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Ἄδην
 ἢτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐ-
 τὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil* = *nihil*.
nihil ardui est = οὐδὲν ἀναντεῖ, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρω-
 πίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρα-
 νὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem*, ὑποκ. τοῦ ponere. *iracunda*
fulmina = τοὺς δργίλους κεραυνούς του.

5. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆσις ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου.
 Varius (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὁρατίου,
 κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυ-
 τέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικόδις καὶ τραγικός ποιητὴς
 τῶν χρόνων ἔκεινων. *Maeonii carminis alili* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιο-
 νίου ἄσματος (ὁ "Ομηρος"). *ales - itis* = ὁ πτερωτός (ἐνταῦθα ὁ κύ-
 κνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν
 παραδόσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησε τὸν
 "Ομηρον. *quam rem cumque τμῆσις, ἀντὶ quamcumque rem...* miles
 περιληπτ. *navibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίπ-
 πας (M. Οὐνψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς
 τῶν Αὐγουστείων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου.
nos = ὁ Ὁράτιος καὶ οἱ ἵστης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφρο-
 σύνη). *conor ρ.* = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = ὁ στόμαχος, ὁ

χόλοις. *Pelidae . . . nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ 'Ομηρικὸν πολύτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). 'Ο ποιητὴς διμολογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν 'Ιλιάδα καὶ 'Οδύσσειαν, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ 'Αγρίππα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. « Πελοπιδῶν κακά ». *tenuis - is* ἐπίθ. = λεπτός, ταπεινός. *grandis - is* ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. *imbellis* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. 'Η φυσ. σειρὰ εἶναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto - ui - itum* (α') = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum* (γ') = ἀποτρίβω ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = δύμηρικὸν « κλέα ». *culpa ingeni* = ἡ ἀφύια. 13 - 20. *tunica - ae* = ὁ χιτών. *quis scripserit digne?* = τίς ἥθελεν διμνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ "Αρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, « χαλκοχιτῶν »· ἀδάμας κατὰ τοὺς δύμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἡνίοχος τοῦ 'Ιδομενέως. *ope Palladis* (ὄρ. 'Ιλιάδ. Ε, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἵσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = ὄνυξ. 'Η φυσ. σ. : *nos cantamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes* : αἱ ἔρωτικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφύεσταταὶ ὡς συγχρούσεις γινόμεναι μὲ « κομμένα νύχια ». *nacus*, ἐπίθ. = κενός. 'Η σειρὰ εἶναι : (*sive*) *vacui* (amore) (*sumus*), *sive quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἔρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρως, « εἴμεθα τσιμπημένοι ». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὕθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ Χ

1 - 20. *Facundus*, ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ 'Ατλας πατήρ τῆς μητρὸς τοῦ 'Ερμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ ἥθη. *catus*, ἐπίθ. = νουνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὸ τῆς συνηθείας τῆς εἰσαγθείσης διὰ τῆς παλαιστρᾶς, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῆθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ 'Απόλλωνος ὑπὸ τοῦ 'Ερμοῦ). 'Η φυσικὴ σειρὰ εἶναι : *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fefellit* : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἔχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ. ἑξ.). *levis turbula* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἄδου σκυλῶν) . (πρβλ. Ἐρμῆς ψυχοποιητός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ XXI

1 - 4. *dicite* = ὑμεῖτε. *intonsus* = ἀκαρτος : ἐπίθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμητς ». *Cynthus* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτος καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἔγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυζίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligo*) = ἡγαπημένος. 'Η φύδη ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἄσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ψάλλουν παιδεῖς, ως πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεύτερον παρθένοι, ως δεύτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρύνεται κατωτέρω καὶ ψάλλεται ἡ μὲν δευτέρα στροφὴ ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παιδῶν, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluviiis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία "Αρτέμις"). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaesumque* (*comata*). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Ἀν. τῆς Ρώμης. *promineo* ρ. (β') = ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Αυκίας. *viridis - is* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἐξ ἵσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγειῷ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἱερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἄρρην. *insignemque umerum* (*Apollinis pharetra et fraterna lyra*). ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ως ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *Hic* (Apollo). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ρωμ. πολιτείας 'Οκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρετανοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (Apollo) *vestra prece aget* (ἀντὶ abaget) *bellum...* a *principe...* in *Persas*.

6. BIBLION I - ΩΔΗ XXIII

Quis . . . sit = δυνητ. εὐκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitis*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*. *praecipe* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη : μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διός καὶ τῆς Μηνημοσύνης. *liquidus* = ύγρος, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἴκανθήτης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν 'Οράτιον' ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποίησεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὅποιας συνδεδυασμένας εἴχεν δὲ Κοϊντίλιος καὶ αἱ ὁποῖαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis - is* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὔσεβής (ἡ εὔσεβειά σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscīs deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑπὸ τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον ὄργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ 'Ορφέως μῆθον. *num redeat?* ἀράγε ἥθελεν ἐπανέλθει ; *virga - ae* = ἡ ράβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἀπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού...). *non lenis fata recludere* = δὲ ἀδυσώπητος εἰς τὸν ἀνοιγγὴ ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ "Ἄδου πρὸς ἐπανόδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζώην. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ "Ἄδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia, nπέροχος συμβουλή*. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. BIBLION I - ΩΔΗ XXXVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. Saliares dapes = Σάλιαι εύωχίαι. Salii : οἱ Σάλιοι ἡσαν ἵερεῖς τοῦ Ἀρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ὅλλων ἔνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἥγον μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν καὶ ἔχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἀδοντες ὕμνους (carmen saliare). Τὴν ἑορτὴν ἐπηκοούμενου πλουσιώταται εύωχίαι. pulvinar - aris = προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατά τινα ἑορτὴν lectisternium καλουμένην, οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδούς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εύωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. sodalis - is = σύντροφος, ἑταῖρος. antehac, δηλ. πρὸ τῆς ἥττης τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ἡπειλεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. Caecubum vivum = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. avitus = προγονικός. depromo = ἐξάγω. Ἡ φυσ. σειρά : dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ρώμης. demens ruina = ἄφρον ἐρείπιον· ἀντὶ demens regina. contamino (ρ. α') = μιαίνω. cum contaminato grege morbo turpium virorum : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. impotens - ntis = ἀκρατής. impotens sperare quidlibet : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἥλπιζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. fortuna dulci ebria = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εὐτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ρωμαίων). Ἡ εὐτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γεννᾷ μέθην. 13 - 32. minuo, ρ. = μειῶ. vix una sospes navis = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). lymphatus, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ nymphaeus = νυμφόληπτος, μαινόμενος. Mareotico (vino) = ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἶνου· περίφημος εὔσομος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. volantem (reginam) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασίλισσαν. remis adurgens = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνως. accipiter - tris = ὁ ἱέραξ. velut accipiter adurget molles columbas = ὡς ἱέραξ ὄρμῃ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. 'Ομήρ. Ιλιάδος X, στ. 139 : « ηὗτε κίρκος ἐλαφρότατος πετεεινῶν οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). campi Haemoniae = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. Haemonia ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ..

nivalis - is, ἐπίθ. = χιονώδης. *fatale monstrum* : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ως μοιραῖν τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. *muliebriter* ἐπίρ. = θηλυπρεπῶς. *nec muliebriter expavit ense* : ὅτε ὁ Αὔγουστος ἔπειμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. *nec latentes oras reparavit cita classe* = καὶ δὲν ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ “Αραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ὡς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno* = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἴλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρειπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγάς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἥπταν τῆς, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωισμοῦ. *fortis et tractare asperas serpentes* = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς κειρὰς τῆς ἀγρίους ὄφεις. *deliberata morte ferocior* = τολμηρότερα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά: *invidens non humilis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἡ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἐκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ρώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λιβυρνικὴ ναῦς: Λιβυρνοί, λαός Ιλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῦα.

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΘΔΗ VII

O Pompei . . . prime meorum sodalium . . . deducte. Ὁ Πομπήιος Οὐαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce*: ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἃς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὐαρος μετὰ τοῦ Όρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν. *Quiritem*: ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalitis* = σύντροφος (μάχης): δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρηγτοι. *moran dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραὶ καὶ ὡς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *merum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitenis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στύλουσαν κόμην. *Malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἐλαιώδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. brillantine). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασα : ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene*. 'Ο 'Οράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (tribunus militum) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμητιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *mīnax - acis* = ὁ ἀπειλητικός : minaces εἰναι: οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οἵτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento* : τὸ ἔδαφος καρακτηρίζει turpe = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ρυπανθὲν διὰ τοῦ αἴματος τῶν γενναίως πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *raventem* = κατεπιομένον. *Mercurius sustulit* : ὁ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἔξηρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἔχθρικῶν τάξεων (πρβλ. Ἰλ. Γ, στ. 309, Ε, στ. 312 κ. ἑξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβῶ (ἐπὶ τῶν ἔξ επιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυσμένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὕτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὔαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἥτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.. *obligatus* = ὁ ὀφειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *reddē Jovi*: ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἴχε κάμει τά μα, ἀν σωθῆ. *depone sub lauru mea*: ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὅποιαν θά ἀνέπαιε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. "Ισως ὅμως νὰ ὑπονοῇ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἔπαθλον τῶν διαχρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δογχεῖον πήλινον). *destino*, ρ. α' = τάττω, ὁρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *explē - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγὰς « γέμιζε... κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *capax - acis* = εὐρύχωρος. *apium - ii* = τὸ σέλινον. *udus - i*, ἐπίθ. = ὑγρός, εὔκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* ρ. α' = σπεύδω. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξ.: quis (curat) deproperare

myrto ἡ ἀτακτος πλοκή δηλωτική τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *iactus Veneris* = ὁ βόλος τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιάν τῶν ἀστραγάλων (εἰδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν οἱ ἀστράγαλοι ριπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τοὺς ἀριθμούς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βολή· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολὴ ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* ρ. α' = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἡδωνοί: λαὸς Θρακικός, οἰνοπότης, διότι ἔκει ἐπεχωριάζειν ἡ λατρεία του Βάκχου. *recepto amico dulce est mihi furere*: καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων εὐαρέστων γεγονότων λέγομεν « Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τῇ χαρά μου ».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ ΞΧ

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis - is* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. 'Η φυσ. σειρά : ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. *biformis* : διότι φαντάζεται ἔστιν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. 'Ο 'Ορατίος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν φύσην. *non ego ... obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν δύοιν προσφωνεῖς (μὲν τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohíbebor unda* = οὔτε θά κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀλίγον (τὸ σημερ. ἵδου - ἵδου). *residunt τοῦ residio* = ἐπικαθημαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album muttor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumaæ* = λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ Ικάρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαιδάλου. (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὅχι τὴν πτῶσιν τοῦ Ικάρου). *gementsis Bospori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἔξι αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρτεις. 'Η χώρα τῶν Γαιτουλών ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμίδιας. *canorus ales* = φύδικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὑπερβορείων ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. *Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἰβηρ (Ἰσπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἴμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, δταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηνία, ὁ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἔφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΖΔΗ VIII

caelegs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae* : κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναι ἐώρταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσυχλίνου λόφου τὰ Matronalia πρὸς τιμὴν τῆς Junonis Lucinae ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἐλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλίνθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὁράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae*: ἐννοεῖ τὸν Μαικήναν, ὅστις ἡτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. *voveo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κάνω τάμα ». *epulae - arum* = ἑορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τοὺς ἄνω θεούς ἔθυον λευκά ζῷα. *prope funeratus* = δτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθην. *arboris ictus. ictus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὀμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν ὄποιν διέτρεξε, πληγεὶς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἑορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· hic dies demovebit cortexem (προσωποποιία). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instituta bibere fumum* : οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἰναποθή-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἑστίαν, διότι εῖχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ἴδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo*: ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ψπατος τὸ 33 π. Χ., ὅτε ὁ Μαικήνας ἔχάρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικήν ἔπαινον. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum (γ')* = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σῶος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὕγειαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωΐας. (Ο Ὁράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμη παννύχιον ἑορτήν). *procul esto omnis clamor*: ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῦ τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super urbe curas*: εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτο λιγάκι ἔξω ». Ο Ὁκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτήν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis*: βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡτηθεὶς τῷ 29 π. Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἔχθρος. *dissideo - edi - essum (β')* = δύσταμαι. *Medus dissidet sibi*: ἐννοεῖ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis*: διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κονταβρικός: ἔθνος Ισπανικόν. (Οι Ισπανοὶ ἡτήθησαν τῷ 29 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὄψιμος. *Iaxo, ρ. α'* = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret*: ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἴδιωτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = noli nimium cavere = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολύ, « ρίξτο λίγο ἔξω ». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρός δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

II. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ ΞΥ

Quo ἐπίρ. = ποῦ. nemus - oris = δρυμός, δάσος. Ή φυσ. σειρά: in quae nemora aut in quos specus agor: θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἔαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor, ρ.* = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἀλλως, δηλ. δομοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὐιάς, Βάκχη, Μαικής. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lu-*

stratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *devius - a - un* (de via) = ὁ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ὄν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἔχοις ώστον. *procerus - a - um* = ἐπικήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ XXX

Perennis - is (per - annus) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *silus - us* = ὁ εὐρώς (κοινὸς μοῦγχα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὐρώς, τὸ εὐρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρώσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax*: ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς διυγάμεως τοῦ ὄδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω δλόχληρος. (Ἐκ τοῦ « ἔγώ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμά μου θὰ ζῇ εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα μου). *Lilitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη 'Αφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. *Παραδοξοτάτη σύγχυσις* τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ.. τῆς 'Αφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = *dum scandal* = ἀδιαλείπτως νέος. *dum scandal Capitolum*: δηλ.. αἰωνίως, διότι κατὰ τοὺς Ρωμ. ἡ πόλις των ἥτο αἰωνία. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπῆλῆς παρθένου : ἐννοεῖ τὴν Vestalem maximām, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν Pontificem ἵστατο σιωπῆλη μετὰ τῶν ἄλλων 'Εστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὔφιδος, ποταμὸς τῆς 'Απουλίας, παταρίδος τοῦ 'Ορατίου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς γάρως. *raupper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεὺων γάρως αὐχμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὄδατα. *obstrepō - ui - itum* (γ') = ψοφῶ, θορυβῶ. *humili potens* (factus): ὁ 'Ορατίος, διότι ἥτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἑαυτόν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis* = *quam* (superbiam) *meritis* *quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξιῶν ἔργων σου ἀπέκτησες. 'Ο 'Ορατίος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

50
 50
 150
 150

I. Οὐεργιλίου Αἰνειάς	Σελ.	1 - 1
1. Εἰσαγωγὴ	"	5 - 5
2. Κείμενον	"	21 - 39
α. Βιβλίον I	"	17 - 22
β. Βιβλίον II	"	23 - 31
γ. Βιβλίον III	"	32 - 35
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	37 - 91
α. Βιβλίον I	"	37 - 59
β. Βιβλίον II	"	60 - 80
γ. Βιβλίον III	"	81 - 91
 II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	"	93 - 152
1. Προλεγόμενα	"	97 - 108
2. Κείμενον	"	109 - 116
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	117 - 152
 III. Ὁρατίου Ὡδῶν	"	153 - 192
1. Εἰσαγωγὴ	"	157 - 161
2. Κείμενον	"	163 - 173
α. Liber primus	"	163 - 169
β. Liber alter	"	169 - 171
γ. Liber tertius	"	171 - 173
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	175 - 188
α. Βιβλίον I	"	175 - 183
β. Βιβλίον II	"	183 - 186
γ. Βιβλίον III	"	186 - 188

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.
Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Δρόμου 7
τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 ('Εφημ. Κυβ. 1946, Α' 108).

Su/obatun

582 - 601

{ X }

586 030

Τέχνη

024000027937

ΕΚΔΟΣΙΣ Η'/Ε'/Ζ', 1963 (V) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ — 25.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1160/4.3.1963

Έκτυπωσις — Βιβλιοδεσία ΑΔΕΑΛΦΩΝ Γ. ΡΟΔΗ — Κεραμεικοῦ 40, ΑΘΗΝΑΙ

Ω, Ε, Υ, Β, Ζ, Η

Θεα

Ιεράννη = ιεροπληγίων

~~Ιερά~~

Ωμήλις

Ωμόλις

Στάσης

19

$$\begin{array}{r} 24 \\ 11 \\ \hline 72^{\circ} \\ 24 \\ \hline 36^{\circ} \end{array}$$

2

00

/00

100

V
100

100

100

5

~~100~~

100

100